

סוגיא דבורר

גמ' - תנו רבנן היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח ולא יבורר ואם בירר חייב חטאת, ונשנו בגמ' ה' אופנים בביאור הברייתא, ונבארם בעזה"י.

גמ' - בורר ואוכל בורר ומניח. עתוס' ובריטב"א דפי' דבורר ומניח היינו לצורך אחרים, וכן פסק הרמ"א שי"ט ס"א, ועי' בבאר היטב סק"ב דהביא דבשו"ת מהריט"ץ סי' ר"ג הביא דברי מהר"י אבולעפיא דהוכיח מדברי רש"י דבורר ואוכל הוא בשעת אכילתו, ומניח זה לזמן אח"כ, והמהריט"ץ נחלק עליו שם ודחה כל ראיותיו, ע"ש, ועי' בה"ל שי"ט ס"א ד"ה כדי דהביא מהפמ"ג דשרי נמי ליתן לבהמה, ומקורו מתוספתא פי"ז ה"ו.

שיטת עולא

(א) גמ' - אמר עולא ה"ק בורר ואוכל לבו ביום וכו'. עי' בתוס' ד"ה והתניא דבאר דס"ל לעולא דבורר לבו ביום הוי כמו לאלתר לאביי, ולא שרי עולא בנפה וכברה כמו דלאביי לא שרי בנו"כ אף בלאלתר, אולם עי' בריטב"א דביאר דעולא שרי אפי' בנפה וכברה כיון דס"ל לעולא דאין שם ברירה לבו ביום, [וכ"כ בפמ"ג עי' להלן סק"ד], וצ"ע על הריטב"א דתוס' הוכיחו כן להדי' ממתני' דביצה י"ד ב', [ואולי י"ל דהא מבואר ברש"י בביצה י"ב ב' ד"ה אבל לא בטבלא דהאיסור ביו"ט הוא משום דמחזי כמאן דעביד למחר, ומשמע דהוא איסור דרבנן, ועי' בה"ל תק"י ס"ד ד"ה מותר דכתב דהחילוק בין נו"כ דאסור ביו"ט ומ"מ שרי ליתן יין במסננת, דשאני יין דהדרך לעשותו בכלי זה לפי שעה אבל נו"כ דרכו בימים רבים, ולפי"ז י"ל דכוונת הריטב"א דמדא' שרי, ונפק"מ דמדרבנן יהא מותר באופן דאין הדרך לעשותו לימים רבים, אולם צ"ע דאח"כ הוכיח הריטב"א ממתני' דביצה], ועי' חזו"א נ"ד סק"א דאפשר דעולא לא שרי אלא ביד.

(ב) והנה רב חסדא פריך וכי מותר לאפות לבו ביום וכו', וצ"ב דהא מבואר בתוס' ד"ה ולא ידענא דליכא מאן דאסר אמ"פ לאלתר, וא"כ הרי לדידי' נמי תקשי מ"ש בורר לאלתר שרי, ואופה ומבשל לאלתר אסור, ובשלמא לפי הריטב"א דעולא ואביי תרי מילי נינהו, יש לחלק די"ל דהיתר דלאלתר הוא משום דאורחי' בהכי, ולכך שאני מאופה ומבשל דאינו מצורת האכילה, משא"כ בהיתר דעולא דליכא שם בורר לבו ביום, שפיר פריך מ"ש מאופה ומבשל, אבל לפי תוס' דעולא השוה בו ביום ללאלתר, ותרווייהו חד טעמא נינהו, צ"ב דכמו דפריך לעולא תקשי נמי לדידי' מ"ש בורר לאלתר מאופה ומבשל לאלתר.

וע"כ צ"ל דההיתר של אביי הוא אף באופן דשיעור לאלתר הוא במוצ"ש, אבל לעולא ודאי כל דבורר לצורך השבת שרי, ומה דבורר לצורך מוצ"ש אסור, ואין נפק"מ אם זה שיעור מועט או מרובה, ומשום דיסוד ההיתר הוא דכל דהוי לצורך שבת אין לו שם מלאכה, ולאביי אינו מדין צורכי שבת, אלא דלאלתר שרי, וכוונת תוס' הוא דמשמעות הגמ' דאין חילוק בין אביי לעולא בדין, רק אי שרי לבו ביום או לאלתר.

(ג) ועי' בשיטה לר"ן דהק' אמאי לא פריך אף על אביי דהא בישול לאלתר אסור, ותי' [כ"נ בכוונתו] דהתירא דעולא הוא משום דבו ביום אינו נידון כבורר לאוצר, ולכך פריך ר"ח כיון דאין נידון הברירה כתיקון אכילתו מ"ש מבישול דאסור, אבל לאביי דשרי לאלתר יסודו מחמת דפקע מהמעשה שם מעשה בורר, אלא הוי מעשה אכילה.

(ד) ועי' בט"ז שי"ט סק"א דהק' אמאי לא פירש אביי נמי לברייתא בג' בבא, דלאלתר שרי, ולבו ביום פטור, ולמחר חייב, ותמה בנתיב חיים דהא פריך בגמ' וכי מותר לאפות וכו', ועי' בפמ"ג משב"ז סק"א דביאר דס"ל לט"ז דעולא שרי גם בנפה וכברה, ושפיר פריך מ"ש מאופה, משא"כ אביי לא שרי אלא ביד, ע"ש בכ"ד.

(ה) עי' ברש"י דכתב דקו' ר"ח דהא קתני בברייתא דחייב חטאת ושמעי' מינה דהוי אב מלאכה, וצ"ב הא בורר הוי ממנין ל"ט מלאכות, ומה צריך ראייה דהוא אב מלאכה.

(א) גמ' - אלא אמר רב חסדא בורר ואוכל פחות מכשיעור . עי' בתוס' דבארו דסברת רב חסדא דפחות מכשיעור הוי דרך אכילה, ועי' מהרש"א דביאר דהוצרכו לזה משום דקשיא להו הא ר"ח תמה על עולא וכי מותר לאפות לבו ביום, וה"נ תקשי וכי לאפות פחות מכשיעור, ולזה תרצו דהוי דרך אכילה, וצ"ב הרי לפי דבריו שרי ח"ש גם לבו ביום, והא אינו דרך אכילה.

(ב) ועי' ברמב"ן דהוקשה לו [עי' שיטה לר"ן] כנ"ל דה"נ תקשי [על רבה, ובגרסא שלפנינו איתא ר"ח] וכי מותר לאפות פחות מח"ש, וביאר בתי' קמא דס"ל דאין דרך ברירה בכך, אלא הוי כאוכל ומצא פסולת בחתיכה שהוא אוכל, ומפריש פסולת מתוך אוכל שמותר, ורב יוסף ס"ל דח"ש נמי חשיב דרך בורר.

וצ"ב הדמיון בין ח"ש למצא פסולת דרך אכילה, ולכאור' כוונתו דכמו דשרי להוציא דרך אכילתו משום דהוי מעשה אכילה, ולא תיקון האוכל, ה"נ כיון דאין בוררין פחות מגרירת, אלא זה נעשה דרך אכילה, ממילא נקבע על מעשה ברירה של ח"ש שם של פעולת אכילה, ולא בעי' אכילה בפועל להתירו, [ודוגמא לזה מצינו בד"ה שיעור דלאתר דמבואר במג"א ס"ק ט"ו דאינו ממש סמוך לאכילה, אלא סמוך לסעודה, והיינו דזהו שיעור דנקבע על המעשה שהוא מעשה אכילה], וה"נ בח"ש נקבע על מעשה אכילת ח"ש שהוא מעשה אכילה, ורב יוסף פליג דכיון דהדרך הוא לברור מעט מעט, ממילא אין בברירת שיעור מועט הפקעה מצורתתיקון המאכל, ואף דאין בדעתו לברור עוד, אין בזה להפקיע מיניה שם ברירה.

(ג) ועי' ברמב"ן דתי' עוד דבאמת רבה לא קאי ליישב קו' ר"ח, אלא דהגמ' מסדר לה הכי, וצ"ב דעדיין צריך לסברא הראשונה כדי לבאר סברת החילוק בין ח"ש לשיעור שלם.

(ד) ועי' בבה"ל שי"ט ס"ג ד"ה הבורר דלמד מדברי הרמב"ן דכל שאוחז החתיכה בידו ורוצה לאכול, אף שהוא קודם האכילה, שרי להוציא הפסולת ולהשליכו אף קודם האכילה, כיון דזהו דרך מאכל, אולם הוכיח דהרא"ש פליג על הרמב"ן, דהרא"ש ביאר דטעמא דשרי לשתות מים שיש בהם תולעים דרך מפה משום דאין שם בורר במה שמעכב דרך פיו, ואמאי לא ביאר דבשעת שתיה ליכא איסור בורר, [ואף שהוא בכלי, עי' להלן סק"ה], ועי' מ"ב שכ"א ס"ק פ"ד דהביא מהאחרונים להקל בסילוק גריעינים מתפוח כשנותן את התפוח מיד לפיו, ועי' איל משולש פ"ו הערה ס"ז שהוא מחמת עוד צירופים.

והנה מה דנקט הבה"ל דמה"ט שרי להוציא תולעים, צ"ע דהא נתבאר דכוונת הרמב"ן דכל שעסוק באכילה אין לזה שם תיקון המאכל, ובזה לכאור' אינו תלוי אם כבר התחיל לאכול, אלא תלוי בסגוג הפסולת, דסוג פסולת דדרך האדם שאינו נמע מלהתחיל אכילתו עד שיסלק לכל הפסולת, אלא מוציאו תוך כדי אכילה, כגון דגים דהדרך לסלק העצמות תוך כדי אכילה, דבזה שרי אף אם לא התחיל לאכול בפועל, אולם פסולת דהדרך לתקן את המאכל קודם האכילה, ודאי דאסור, וממילא בתולעים בכוס דודאי אין הדרך להוציאם תוך כדי שתיה, ודאי אין נפק"מ אם הכוס בשולחן או דאוחזו בידו, ואסור לברור, ולכך הוצרך הרא"ש לסברתו.

(ה) ועי' בחזו"א סי' נ"ד סק"א דחולק על הביה"ל ופירש דברי הרמב"ן דלא שרי אלא להוציא מפיו את הצרור שבחתיכה, וצ"ב דא"כ מה הדמיון לדינא של ר"ח לענין ח"ש, הא ביאר שם החזו"א דטעמא דר"ח דבשיעור מועט לא חל עליו שם ברירה, ומה הדמיון לבורר בזמן האכילה, ובשלמא לבה"ל א"ש דמיון הרמב"ן דבתרווייהו גדר ההיתר משום דנקבע על המעשה שם מעשה דרך אכילה וכנ"ל, אבל לפי החזו"א צ"ב, ועי' היטב בלשונו דמשמע קצת דבאמת לפי ר"ח הא דשרי להוציא מפיו את הצרור שבחתיכה הוא מדין ח"ש, וצ"ב בכ"ז.

ועי' היטב בדברי הרמב"ן קמ"ב ב' ובהגהת הגר"ז שם, ולדברי הבה"ל הכא מיושב דברי הרמב"ן שם דבאמת קאי על בורר בשבת, ע"ש, אולם למה דנתבאר לעיל סק"ד לדון דתולעים גרע, ה"נ עפרורית גרע כיון דהדרך לסלקו קודם האכילה, ועי' שבה"ש בורר סק"ג דהרגיש בכ"ז.

(ו) עי' בריטב"א דכתב דר"ח שרי גם בנו"כ, ולא שרי ר"ח ח"ש רק בו ביום, וביאר דטעמו של ר"ח דאינו נידון כמתקן האכול אלא כמתקן אכילתו, אולם בחזו"א נ"ד סק"א נקט בפשיטות דר"ח שרי ח"ש רק ביד ולא בכלי, ובאמת דמדברי הבה"ל מבואר דנקט דלפי הרמב"ן ר"ח שרי גם בכלי, דאל"כ מה הוכיח מהרא"ש דלא כדבריו, הא התם מיירי במברר במסנת דמשום דהוא כלי היה אסור מעיקר הדין, וע"ע שעה"צ שכ"א ס"ק צ"ח.

שיטת רב יוסף

(א) גמ' - אלא אמר רב יוסף וכו' בורר ומניח ביד וכו' בקנון ובתמחוי לא יברור וכו' ובנפה ובכברה וכו' חייב חטאת. עי' רמב"ן דס"ל לר"י דלאו אורחי' דתנא להרחיק מבורר ביד שהוא מותר לנו"כ שהוא חייב, וע"כ דכוונת התנא נמי לאשמועי' דבקו"ת פטור אבל אסור, אולם בשיטה לר"ן הביא מהרא"ה דר"י ס"ל מסברא דכך הוא הדין וניח"ל למכלל בפירוש הברייתא.

(ב) ויש לברר אם דינא דר"י דשרי ביד מיירי בבורר לאלתר, או גם בבורר לבו ביום, וכן יש להסתפק בהא דבקו"ת אסור מדרבנן, האם מיירי בבורר לאלתר, אבל בבורר לבו ביום חייב חטאת, או דאף בבורר לבו ביום פטור אבל אסור, וכן יש לדון האם שרי ביד גם פמ"א, [והנה אי נימא כמבואר ברש"י במתני' דעיקר ברירה ביד, ע"כ א"א לומר דביד שרי בכל גוונא, אלא בהכרח או דמיירי ר"י באמ"פ, או דמיירי ר"י בלאלתר].

והנה לענין תנאי דידו, עי' בריטב"א דכתב להדי' דמיירי בלאלתר, אולם עי' בב"י סי' שכ"א ס"ח דהביא מהשבלי הלקט דביאר דבקו"ת אסור מדרבנן כיון דהוי שינוי, אבל ביד הוי שינוי גמור ושרי לכתחילה, ולכא' לפי"ז ה"ה דשרי ביד אף לאח"ז.

ולענין דינא דקו"ת, עי' ברמב"ן [סוד"ה ויש לפרש], ובר"ן על הרי"ף סוד"ה ת"ר, ובשיטה לר"ן בשם י"מ דלבו ביום חייב חטאת, [והביא לזה השיטה לר"ן ראייה מהסוגיא בביצה י"ב ב', ע"ש, ואינו מוכן ראייתו דמהיכ"ת דמיירי התם בחיוב ולא באיסור מדרבנן, וברמב"ן באמת כתב רק דמוכח מהתם דאיכא איסור], וכן מתבאר מרש"י לפי ביאור תוס' בדבריו בד"ה והתניא, ע"ש, וכן פסק במ"ב שי"ט סק"ט, אולם עי' באגלי טל סק"א אות ב' במוסגר דהוכיח מסתימת לשון הרמב"ם פ"ח הי"ב והשו"ע דהעתיקו, דס"ל דאף בבורר בקו"ת לבו ביום אינו אלא איסור דרבנן, וע"ע בתהל"ד ס"ק י"ז.

(ג) והנה בטעם הדין דבקו"ת פטור אבל אסור, עי' ברש"י ד"ה פטור דביאר "מותר לכתחלה לא הוי דדמי לברירה, וחייב חטאת לא הוי דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה, אבל ביד לא דמי לבורר כלל" ומבואר דעיקר המתיר ביד מה שלא בירר בנו"כ, ולפי"ז לכא' אין חילוק בין אמ"פ לפמ"א, וכן אין חילוק בין בורר לאלתר לבורר ללאח"ז, והא דקו"ת אסור מדרבנן ויד שרי לכתחילה, י"ל דקו"ת דמי טפי לבורר ביד וכן מבואר בשבלי הלקט שהובא בב"י סי' שכ"א.

(ד) והנה לענין התירא דאמ"פ ביאר רש"י דהוא משום דלאו דרך ברירה הוא, ולכא' נראה בכוונתו דהיתיר של ברירה ביד משום דאי"ז נחשב כבורר אלא דהוי דרך אכילה, וכן הא דאמ"פ שרי משום דאי"ז צורת ברירה אלא צורת אכילה, ומשום דדרך אכילה הוי רק כשעוסק באוכל, דכה"ג אינו נידון כעוסק בברירה, אלא דנוטל האוכל לאוכלו, אולם הא דפטור בקו"ת הוא רק משום דהוי כלאחר יד, והיינו דזה רק סיבה לפטור, ולא להיתיר, ומוכח כן דהא רש"י במתני' ע"ג א' כתב דבורר הוא ביד, וע"כ דאין ההיתיר ביד משום דהוי כלאח"י, אלא משום דהוי דרך אכילה, ועי' תוס' רי"ד שבת קל"ח מה דתמה על רש"י הנ"ל.

(ה) ועי' ברמב"ם פכ"א הל' י"ז דכתב דאיסור דקנון ותמחוי הוא משום גזירה שמא ינפה בנפה וכברה, ע"ש. והנה לטעמא דרש"י כבר נתבאר לעיל דמסתברא דה"ה יהא פטור אף בבורר בקו"ת לאח"ז כיון דהוי בורר כלאח"י, וכן לפי הרמב"ם נמי מסתברא דיהא פטור, וכמו דהובא לעיל דיוק האגל"ט.

אולם צ"ע דבמ"ב שי"ט סק"ב העתיק לטעמו של רש"י דפטור משום דהוי כלאח"י, ובסק"ט פסק דקו"ת לאח"ז חייב חטאת, וע"ע בס"ק כ"ו דהביא לטעמו של הרמב"ם שהוא משום גזירה אטו נז"כ, וצ"ע.

גמ' - מתקיף לה ר"ה מידי קנון ותמחוי קתני. עי' ברש"י דקו' הגמ' גם על נז"כ, אלא דחדא מינייהו נקט, ובפשוטו כוונת רש"י דר"י דאמר קו"ת פטור אבל אסור בא לבאר הברייתא דלא יברור וג' בבות קתני, ולכך כתב רש"י דנכלל בזה מידי נז"ק קתני, שהרי עיקר קו' הגמ' דקתני לא יברור ולא נתפרש על מה קאי, וכמו דלא דלא נתפרש על קו"ת דפטור אבל אסור, ה"נ לא נתפרש על נז"כ דחייב, וכ"כ ברמב"ן, אולם עי' ברמב"ן דהביא דיש מקשים דשאני קו"ת דאינו דרך ברירה, אבל נז"כ הוי דרך ברירה, ותי' הרמב"ן דקו' הגמ' לפי רש"י דכיון דרישא ביד ה"נ סיפא מיירי ביד, ועי' בריטב"א דביאר דברי רש"י כדברי הי"מ ברמב"ן, אולם הביא דתוס' הק' להיפוך דסתם ברירה בקו"ת ונז"כ מאשר ביד, והול"ל להיפוך דאטו יד קתני, ולכך פי' כתוס', ע"ש.

ומבואר דיש שינוי בין קו' היש מקשין לקו' הריטב"א, דהיי"מ ס"ל דדרך ברירה ביד או בנז"כ, אבל לא בקו"ת, והריטב"א ס"ל דדרך בורר בנז"כ, ופחות מכך קו"ת, ופחות מכך ביד, וזה כדברי השבלי הלקט דהובא בב"י סי' שכ"א. ובדעת הי"מ י"ל דס"ל דלעולם דרך ברירה או ביד או בנז"כ, דיש אופנים דהדרך בכלי ושי אופנים דהדרך ביד, אלא דהבא לברור בכלי אין דרכו בקו"ת, ור"י דשרי ביד, עי' ברמב"ן דמסיק כדרך ר"ח והרי"ף דמיירי בלאלתר, אולם הרי השתא קאי בש"י רש"י דס"ל דאדרבא בקו"ת הוי דרך טפי מביד, וצ"ב הא נתבאר דיד הוי דרך טפי וצ"ב. ועי' מהרש"א מהר"ם ומהר"ב על תוס' ד"ה מתקיף, וע"ע אג"ט סק"א אות ט"ז.

שיטת רב המנונא

גמ' - אלא אמר רב המנונא בורר ואוכל אוכל מתוך פסולת כו'. והנה אי נימא כמבואר ברמב"ן דדרך ברירה הוא בנז"כ, מסתבר דר"ה נמי מיירי בבורר בנז"כ, ומ"מ שרי באמ"פ, אולם עי' בריטב"א דר"ה מודה לר"י ולא התיר אלא ביד ולא בכלי, והוכיח כן מהא דקו' ר"ה על ר"י רק מלשון הברייתא ולא על עיקר הדין, וצ"ב דמ"ש דבתי' אביי דחילק בין לאלתר לבו ביום ביאר הריטב"א דאביי ור"מ פליגי, דלפי אביי בורר לאלתר שרי אף בפמ"א, ובורר לבו ביום אסור אף אמ"פ, ואילו לר"ה אמ"פ שרי אף לבו ביום, ופמ"א אסור אף לאלתר, והא מדיוק לשונו של אביי נמי יש להוכיח דמודה לעיקר דברי ר"ה, וצ"ב, ועי' בשיטה לר"ן דהביא מהרא"ה דר"ה שרי רק בידו ולאלתר ולא פליג על אביי ור"י, והר"ן חלק עליו דר"ה ל"ל דאביי.

ועי' בריטב"א ובשיטה לר"ן בשם הרא"ה דרב המנונא לא שרי אלא בלאלתר, ולפי"ז הו"מ לאוקמי נמי לברייתא אף בבורר אמ"פ וכגון דבורר לבו ביום.

(א) תוס' ד"ה בורר - וקשה דבריש פרק תולין וכו' וי"ל דהתם בפסולת מרובה וכו'. עי' ברמב"ן ובהג' אשרי דמבואר דלפי תוס' ה"ה להיפוך באופן דהפסולת מרובה על האוכל שרי להוציא הפסולת, דלעולם להוציא המרובה הוי שלא כדרך, וכן מתבאר בתוס' ביצה י"ד ב' לפי גרסת המהרש"א, ע"ש, אולם עי' פסקי תוס' דמשמע מדבריו דתוס' רק באו להחמיר באמ"פ, ולא להקל בפמ"א.

(ב) ובעיקר קו' תוס' עי' ברמב"ן דיישב דהא בכלי חייב אף בבורר אמ"פ, ועי' בריטב"א ובשיטה לר"ן דתי' דמיירי בלאח"ז, ולכך חייב באמ"פ.

ולכא' נראה תוס' מיאנו בזה משום דס"ל דבאמ"פ לא בעי' שיהא לאלתר וביד, ולכך לא מצו ליישב כתי' הראשונים, [ולפי"ז יוצא חידוש גדול דגם בכלי שרי לברור אמ"פ, ובאגלי טל נקט דודאי אף לתוס' חייב בכה"ג], אבל הראשונים אזלי' לשו' דבעי' ג' תנאים להתיר, יד לאלתר אמ"פ, משו"ה העמידו בגוונא דחסר א' מהתנאים.

אלא דא"כ צ"ע מדוע החמיר הח"א בכלל ט"ז ס"א לשיטת תוס' דלא שרי אמ"פ רק באוכל מרובה, הרי כל מקור דברי תוס' הוא מר"פ תולין, וכל ההוכחה מהתם הוא מחמת דס"ל דלא בעי' ג' תנאים, וממילא לדידן דבעי' ג' תנאים ליכא ראייה מהתם.

אולם באמת דעי' היטב בהג"א דס"ל להדי' דבעי' לג' תנאים, ומ"מ ס"ל כדברי תוס' דאמ"פ הוא רק באוכל מרובה, וא"כ צ"ע מה הראיה מהתם, הא י"ל דהתם מיירי בגוונא דליכא א' מהתנאים.

ג) ולכך נראה דאין כונת התוס' כלל להק' דיש סתירה בין הסוגיות האם מותר לברור אמ"פ, אלא כונתם להק' דהכא מבואר שאמ"פ הוא שלא כדרך, והתם מבואר שאמ"פ הוא עיקר דרך בורר, וממילא אף אי מיירי התם בגוונא דחייב, מ"מ א"א לומר דאמ"פ הוא צורת בורר, אלא הוא חייב על אף שהוא אמ"פ.

ד) ונראה דאף הראשונים הק' הכי, וכוונת תירוצם הוא דבאמת אמ"פ הוא עיקר צורת בורר, אלא דכ"ז במקום דאינו נידון כדרך אכילה, אבל יש אופנים כגון ביד ולאלתר ונוטל האוכל, דחשיב לקיחת האוכל כדרך אכילה ולא כדרך ברירה, ואה"נ במקום דליכא דרך אכילה הוי אמ"פ דרך ברירה.

ה) והנה הרמב"ן יישב דמיירי התם בנו"כ, ולכא' תי' הרמב"ן מוכרח הוא דהא מיירי התם להדי' בגמ' בכלי, דומיא דמרקד, וצ"ב מדוע הוצרך הריטב"א להעמידו באופ"א.

וי"ל דהריטב"א בא לבאר דהגמ' בר"פ תולין מיירי באופן דאמ"פ אינו כלל סיבה להתיר, אלא אדרבא הוא סיבה לאיסור, ולכן מוקי לסוגיא שם בבורר לאח"ז דלא שייך שם כלל דרך אכילה, דהא אינו בא לאכול, ובזה אמ"פ הוא סיבה לאיסור, משא"כ בגוונא דנו"כ אף שודאי חייבים בכה"ג, מ"מ אמ"פ הוא סיבה להתיר דחשיב יותר מעשה אכילה, ובפרט דיתכן דבנו"כ אינו חסרון במעשה אכילה, אלא דהוא יותר מעשה ברירה.

ו) ובדעת תוס' י"ל דס"ל דאמ"פ אין ההיתר כלל מצד דרך אכילה, אלא מצד דהוי שלא כדרך ברירה, ומה"ט חדשו דיש חילוק בין בורר המועט לבורר את המרובה, ולכן הוק' להו מהתם, ולא ניח"ל בתי' הראשונים, וא"ש דברי הח"א דיש לחוש גם לדידן לשיטת התוס' דאמ"פ הוא רק ברוב אוכל וכמבואר בהג"א, דגם אם ננקוט דצריך את ג' התנאים, מ"מ שייך להק' מר"פ תולין דהתם מבואר דאמ"פ הוא עיקר צורת בורר, ושייך להחמיר לדידן כדעת התוס' דהסיבה להתיר אמ"פ הוא באוכל מרובה וכמפורש בהג"א.

ז) אמנם אכתי צ"ב קצת מדוע מיאנו תוס' בסברת הראשונים דאמ"פ הוא סברא בדרך אכילה, הא כיון שמודים התוס' לעיקר הסברא של דרך אכילה כמוש"כ בד"ה וכי לענין ח"ש, מדוע פשוט להו דאמ"פ הוא מצד שלא כדרך.

ושמעתי לבאר עפ"י"מ דיש לדון בהיתר דלאלתר, האם יסודו דכל שבורר לאלתר אינו מלאכה כלל, דגוף המלאכה הוא תיקון המאכל, ולא חשיב תיקון המאכל אלא בבוררו לאוצר, או דבאמת גם בורר לאלתר הוי בכלל מלאכת בורר, אלא כיון דעביד לצורך אכילה איכא חסרון במלאכת מחשבת, דהא אין מחשבתו לצורך בורר אלא לצורך תיקון המאכל, ולפי"ז י"ל דהרמב"ן והריטב"א והר"ן ס"ל דההיתר משום דאינו נחשב כלל לבורר, אולם תוס' ס"ל דגדר הדין הוא דהוי חסרון במלאכת מחשבת, אולם ליכא חסרון בדרך אכילה, ולכך פשיטא להו דמוציא אמ"פ אי"ז חסרון בשם של המלאכה, דודאי כמו דבשביל לברור לאח"ז הדרך הוא דמוציא את הפסולת, ה"נ בשביל אכילה לאלתר הדרך הוא בהוצאת האוכל, וע"כ טעמא משום דאמ"פ הוי שלא כדרך ברירה.

אלא דלכא' לפי"ז אין סברא לומר כדברי ר"ח דבעי' ג' תנאים בהיתר דברירה, דבשלמא אי נימא דכולהו הוו תנאים בדרך אכילה שפיר י"ל דבעי' לג' תנאים כדי שיהא נחשב כדרך אכילה, אולם לפי"מ דנתבאר הרי אמ"פ יסודו מחמת דהוי שלא כדרך, והתירא דלאלתר הוי מחמת דחשיב כדרך אכילה, ומה הצירוף בזה, אולם הרי בהג"א כתב להדי' דבעי' לג' תנאים, וקשה כיון דהוי כדרך אכילה מחמת דהוי לאלתר, למאי בעי' נמי דיהא אמ"פ כדי שיהא נידון שלא כדרך ברירה, וצ"ע בכ"ז.

(א) שם - וי"ל דהתם בפסולת מרובה וכו' וקשה לרשב"א וכו' היכי שרי לב"ש וכו'. עי' תוס' ביצה י"ד ב' דתי' דפריך טפי דאפילו בטלטול יהא אסור כיון דבטל לגבי רובא והוי כול' פסולת, וצ"ע דא"כ מאי משני הגמ' דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורי' הא בתוס' שם כתבו להדי' דקאי אפסולת, וא"כ מסתברא דהדרך לברור את האוכל דזוטר בטירחא, ומ"ט שרו ב"ש לברור.

ועוד צ"ב דבתוס' דידן משמע מלשונם דקו' אף למסקנא, וקשה דהא תוס' בדף קמ"ב ב' פליגי על תוס' בביצה ופי' דכוונת תי' הגמ' על האוכל, [וכן משמע בתוס' שבת נ"א ב'], וא"כ נמצא דדרכו בברירת הפסולת, ושפיר ס"ל לב"ש דיברור את האוכל, ומדוע הק' אף למסקנא.

וי"ל דהנה בתוס' בקו' ס"ל דלעולם הוי דרך ברירה לברור את הפסולת, ואף בפסולת מרובה, ולכא' הרי בפסולת מרובה אין דרך בנ"א לברור את הפסולת, וע"כ דהא דפסולת מתוך אוכל הוי דרך ברירה, הוא משום דלעולם האוכל הוא העיקר בתערובת, והפסולת הוא הטפל בתערובת והוא מקלקל את האוכל, וע"כ עיקר צורת מלאכת ברירה הוא להפריד וליטול מן האוכל העיקרי את הפסולת הטפלה לו, וכל שנוטל את האוכל מתוך הפסולת אי"ז כדרך עיקר צורת מלאכת ברירה.

וממילא י"ל דבתי' נמי ס"ל דאינו תלוי בטרחה, אלא ס"ל דהמין המרובה הוא העיקר בתערובת, והמין המועט הוא הטפל בתערובת, וע"כ הוי דרך ברירה להפריד את הטפל מן העיקר שהעיקר מקומו כאן והטפל אינו שייך לכאן, ולכך נקטו תוס' דכל דהפסולת מרובה מן האוכל הוי דרך ברירה לברור את האוכל אף אם נפיש טירחא לברור את האוכל, ומאידך כל שהאוכל מרובה הוי דרך ברירה לברור את הפסולת אף דנפיש טירחא לבררה. [ועי' בחי' חת"ס בסוגיין דנקט בפשיטות דלדעת ר"ת שהביאו התוס' לקמן, אין לישב קו' התוס' כתי' התוס' בביצה, והרי דפשיט"ל דהא דדרך לברור המיעוט, אינו תלוי במה דזוטר בטירחא, אלא תלוי במה שהוא מיעוט התערובת].

(ב) וראיה לזה, דהנה בחי' הרמב"ן לקמן קמ"ד ב' הביא מתוס' דאיסור חולב הוא משום בורר, דכיון דהבהמה בשבת לא חזיא לאכילה הו"ל כבורר אוכל מתוך פסולת ופסולת נפיש דהיינו הבהמה, וכ"כ בריב"ש סי' שכ"א, ועי' נשמת אדם כלל י"ד סק"ג דביאר בדברי הריב"ש דמשום דאף דהוי אוכל מתוך פסולת, מ"מ כיון דהבהמה נפיש אסור לברור פמ"א, והנה זה ודאי דאף אם הי' החלב נפיש הי' הדרך לחלוב את הבהמה להוציא חלבה, ואפ"ה אילו לא הי' הפסולת נפיש, לא חשיב חליבה דרך ברירה, ורק משום שהפסולת נפיש הוא דחשבינן לחליבה כדרך ברירה, וע"כ כנ"ל דהא דדרך לברור המועט, אינו משום דדרך בנ"א לברור להמועט משום דזוטר בטירחא, אלא כיון דדרך מלאכת ברירה הוא להפריד את הטפל מן העיקר, ע"כ כל שמפריד את המועט מן המרובה הוי זה דרך המלאכה, וע"כ הא דחולב חייב משום בורר הוא רק משום דהפסולת נפיש, דכה"ג הוי דרך מלאכת ברירה לברור את החלב שהוא המיעוט בתערובת.

(ג) והנה יש להסתפק לדעת תוס' מה הדין באוכל ופסולת שוין, [והיינו דכל דלא ניכר ההבדל חשיבי כשוין], אי שרי לברור אוכל מתוך פסולת או פסולת מתוך אוכל, ולהנ"ל מסתבר דכה"ג הדר דינא דהאוכל הוא העיקר בתערובת והפסולת הוא הטפל, והוי דרך ברירה לברור את הפסולת, וכל שבורר את האוכל מתוך הפסולת אי"ז כדרך ברירה, שהרי מעיקרא פירשו התוס' דלעולם דרך ברירה הוא לברור את הפסולת, ואך שהוכיחו מסוגיא דפ' תולין דהיכא דהפסולת מרובה הוי דרך ברירה לברור את האוכל, אך היכא דהאוכל והפסולת שוין הדר עיקר הסברא דדרך ברירה הוא לברור את הפסולת.

ד) והנה באחרונים תמהו על תי' תוס' מדינא דחזקי' דהבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהן חייב חטאת ומפרשי' לה דחשיבי התורמוסין כפסולת מתוך אוכל, ולדעת התוס' דלעולם שרי לבורר המרובה, צ"ע דא"כ מאי נפ"מ אם התורמוסין הוו אוכל או הוו פסולת, הרי ממ"נ אם התורמוסין מרובין בדין שיהא מותר לבוררן אף אם הן פסולת, ואם התורמוסין מועטין בדין שיהא מותר לבוררן אף אם הן מועטין, ולהנ"ל י"ל דציירי דאין חילוק ניכר בין שיעור התורמוסין לשיעור הפסולת, דבכה"ג שרי לבורר אוכל מתוך פסולת ואסור לבורר פסולת מתוך אוכל, וכיון דברירת התורמוסין חשיב כברירת פסולת מתוך אוכל אסור לבורר.

עי' ברמב"ן דחולק על תוס', ולכך ביאר דבאמת תרוייהו דרך ברירה ניהו, אלא דהיכא דטרח באיסורא אמרי' דהוי כבורר לאוצר כיון דאין דעתו לאכול מה דבירר,

שיטת אביי

גמ' - אלא אמר אביי בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יבורר ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. ויש לבאר דברי אביי בג' אופנים, או דליכא חילוק בין אמ"פ לפמ"א, או דמיירי רק על אמ"פ, אבל פמ"א אסור אף לאלתר, או דמיירי בפמ"א, אבל אמ"פ שרי אף שלא לאלתר. והנה אביי פריך על ר"ה מידי אמ"פ קתני, ויש לדון האם כוונתו להק' דלא יתכן דמהא דהתנא סתם ולא חילק ע"כ דמיירי אף בפמ"א, אולם עדיין יתכן דהברייתא מיירי רק בפמ"א, ואתי לאשמועי' התיא דלאלתר אף בפמ"א, או דכוונת אביי להק' דלא יתכן דרישא וסיפא מיירי בב' אופנים, והתנא סתם ולא פירש, אולם אי מיירי בחד גוונא ליכא קו' אמאי לא פי' לה. ועי' בתוס' ד"ה מתקיף דהק' על רש"י מהא דמוקי אביי לברייתא בנו"כ, ולא פריך מידי נו"כ קתני, ולכא' יש ליישב דקו' הגמ' הוא דא"א לבאר דזהו החילוק בין הרישא לסיפא, אולם עדיין יתכן דכולי ברייתא מיירי בנו"כ, וע"כ דנקטו דקו' הגמ' מידי נו"כ קתני דסתימת הברייתא משמע דמיירי בכל גווני, וא"כ הרי ה"ה בקו' הגמ' מידי אמ"פ קתני נמי מתפרש דקו' הגמ' דמסתימת הברייתא משמע דמיירי בכל גווני, ועי' בריטב"א דהביא בשם תוס' דפי' כנ"ל דהברייתא מיירי בכל גווני. אולם עי' ברמב"ן דתי' על קו' תוס' דקו' אביי על ר"ה דאף דיתכן לפרש דכולה ברייתא מיירי או ביד או בכלי, אולם לא יתכן לומר דזה החילוק בין הרישא לסיפא, ולפי"ז עדיין יש לדון בדעת אביי.

גמ' - כי אתא רב דימי וכו' ולא ידענא וכו'. עי' בתוס' דפי' דהנידון על בורר אמ"פ לאח"ז, ויש לדון האם הך סוגיא קאי אף לפי אביי, וא"כ מבואר דס"ל לתוס' דאביי שרי לאלתר אף פמ"א, ודנו האם שרי פמ"א אף לאח"ז,

רש"י ד"ה והתניא - לעיל חייב, ואי בבורר ומניח לאלתר, מותר לכתחילה הויא, ופטור אבל אסור ליכא. ועי' בתוס' ד"ה והתניא דבארו דכוונת רש"י דקיימי לאוקימתא דאביי ולפי"ז דגמ' מפרש ברייתא דרב אשי בללא לאלתר, ולכן פריך והתניא חייב, אלא דרש"י הוסיף דגם אם נפרש בלאלתר הרי אדרבא הא שרי לכתחילה, ולמסקנא מייר בלאח"ז, דלאלתר שרי לכתחילה אף בנו"כ, וע"כ דהנידון על לאח"ז, ועי' ראש יוסף דהק' דלשון הברייתא ובירר ואכל משמע דבירר ואכל מיד, דדוחק גדול לומר דכוונת הברייתא דבירר ואכל אחרי זמן רב, ותו דא"כ מהו והניח, וצ"ע.

סיכום שיטות הראשונים להל'

(א) בדברי רש"י מתבארים כמה דינים - א) דבורר לאלתר שרי אף בנו"כ, דהא לשיטת רש"י תי' הגמ' דמיירי הברייתא בנו"כ. ב) בו ביום אסור בנו"כ דזהו סיפא דהברייתא. ג) קו"ת בו ביום אסור לפי רב אשי, דהא לאלתר אף בנו"כ שרי. ד) אמ"פ ביד שרי אף לבו ביום, ופמ"א ביד חייב, וכדמוכח מדינא דחזקיה דאסר לבורר את התורמוסין מדין פמ"א, וע"כ מיירי בבורר לבו ביום, דהא בבורר לאלתר שרי אף בנו"כ, ומ"מ מבואר בגמ' דאילו היה אמ"פ שרי, ובאגלי טל סק"א אות ט' הוכיח כן מהא דמוקי לדברי ר"א דפטור בקו"ת ולא מוקי לה ביד, דע"כ דביד שרי לבורר אמ"פ לכתחילה, וכן הוכיח מרש"י ע"ג א' דפמ"א אף ביד אסור. ה) עי' באגלי טל שם דהוכיח דלדעת רש"י אסור לבורר פמ"א ביד אף לצורך לאלתר, אעפ"י דבכלי שרי לאלתר, מהא דרש"י פירש בספיקו של רב דימי דשמא רב ביבי ס"ל דאמ"פ אסור, ולכך שטחן ונפרש האוכל מאליו, כדי שיוכלו גם התלמידים לאכול, ואי נימא דשרי לאלתר אף בבירית פסולת, מה קשה לרש"י הא שרו לתלמידים לבורר לאלתר אף פמ"א ביד, ובאמת דיש להביא ראיה לאג"ט, דהא מבואר בגמ' דלפי אב"י הברייתא איירי בנו"כ, ולכאור' הו"מ לאוקמי בפמ"א דבזה תניא דלאלתר שרי ולאח"ז חייב חטאת, וע"כ דבפמ"א גם לאלתר חייב חטאת.

(ב) והנה באג"ט ביאר דברי רש"י למסקנא בב' דרכים -

(א) דאעפ"י דלמסקנא כולהו הוי דרך ברירה, מ"מ שרי אמ"פ גם לאח"ז, כיון דאין דרך לבורר אמ"פ, ולכך בפמ"א ביד דדרכו בהכי חייב, ושאני נו"כ דדרך הברירה היא לבורר אמ"פ, ובכח"ג ליכא את ההיתר של אמ"פ, אולם אין נו"כ סיבה לאסור, וסברא זו נזכרה כבר בהקדמת המ"ב לסי' שי"ט, אולם הק' ע"ז האג"ט דהא מוכח דלדעת רש"י דפמ"א ביד ולאח"ז חייב, כדהועכח לעיל אות ה', וא"כ תקשי אמאי נו"כ שרי לאלתר, הא בנו"כ לא שייך ההיתר דאין דרך לבורר אמ"פ, ומ"ש לאלתר דשרי בכלי ולאח"ז חייב.

ומחמת זה יצא האג"ט לחדש דס"ל לרש"י דלעולם לאלתר הוי מתיר בפנ"ע, דהוי דרך אכילה, אלא דבפמ"א כיון דבאיסורא קטרח, והרי את הפסולת אינו אוכל, משו"ה אינו נחשב לעסוק באכילה אלא בתיקון האוכל וחייב, אולם באמ"פ שרי אף בנו"כ לאלתר, אבל לאח"ז דלא הוי כדרך אכילה, אלא דבאנו לפטור מחמת דבורר אמ"פ, דאין דרך ברירה בכך, בזה כשבורר בנו"כ דדרכו בהכי חייב, ונמצא לפי"ז דהיתר דאמ"פ לאלתר יסודו משום דחשיב דרך אכילה, והיתר דאמ"פ לאח"ז מצד דאין דרך בורר בכך ולכך בכלי אסור.

(ב) ובדרך הב' ביאר באג"ט דגם ההיתר של אמ"פ לאח"ז הוא משום דהוי דרך אכילה, דלעולם כשבורר ביד נחשב כבורר לצורך אכילה, ואף דבורר לאוכלו לאח"ז אין בכח זה להפקיע מיניה שם צורת אכילה, ורק בנו"כ דדרכו לאוצר לימים רבים חייב, כל דאין כוונתו להדי' לצורך לאלתר, ולא אזיל רש"י כלל בשי' תוס' דאין דרך לבורר אמ"פ.

ויש להוכיח כדרך קמא, דהנה ברש"י ביאר בדעת ר"ה דההיתר הוא משום דלאו דרך ברירה היא, והיינו דאין דרך לבורר אמ"פ, אלא רק פמ"א, ואי ס"ל לרש"י דלפי אב"י שורש ההיתר הוא משום דאין מחשבתו של לאח"ז מפקיע מיניה צורת אכילה, מנ"ל דלר"ה אין זה הטעם, ועי' באג"ט סוף אות י"ג דנדחק בזה, אבל לדרך קמא א"ש היטב כיון דסתימת דברי ר"ה דשרי גם לאח"ז, ולעולם היתר דלאח"ז משום דאין דרך בורר בכך.

(ג) אולם באמת דלשון רש"י ד"ה ובורר ומניח לאלתר דכתב דאי"ז דרך בוררין משמע דהמתיר של לאלתר אינו כסברת הרמב"ן דאין ע"ז שם מלאכה, אלא הוי עיסוק באכילה, ומה"ט בפמ"א דעסוק בפסולת חייב, אלא יסוד הדין הוא דהוי בורר שלא כדרכו, דדרך ברירה הוא לאוצר, ולאלתר אי"ז דרך ברירה, וזהו דקאמר אב"י ולבו ביום נעשה כבורר לאוצר, וכיון שכן לא יתכן לומר כדברי האג"ט בפ"י קמא דטעמא דשרי משום דכל שטרח בפסולת ליכא היתר דמעשה אכילה, דהא כמו דלאלתר מתיר אף בכלי, ה"נ שרי לאלתר אף פמ"א.

וע"כ לכאור' מוכרח לומר דלרש"י שרי אביי לאלתר בין בכלי ובין פמ"א ורק לאח"ז אסור או בכלי או בפמ"א, כיון דיסוד ההיתר של אמ"פ מחמת דאין דרכו בכך, ובכלי לעולם דרכו בכך, ובקו"ת הוי כידו, וצ"ע עדיין מראיות האג"ט הנ"ל כשיטתו.

ועכ"פ מהלך הסוגיא לפי רש"י הוא, דר"י ס"ל דהמתיר מה דאינו בורר בנו"כ, ור"ה סבר דהמתיר הוא מה דבורר אמ"פ, ואביי סבר דהמתיר הוא מה דבורר לאלתר, ושלשתם יסודם מחמת דאינו דרך ברירה, דדרך ברירה בכלי, ודרך ברירה פמ"א, ודרך ברירה לאוצר, ולכך לגבי דין כלי ביאר רש"י דכל דאין לו כלי הוי כלאח"י, וכן לגבי דין פמ"א ביאר רש"י דכשהוא אמ"פ או כשאינו לאוצר אינו כדרך ברירה, ולא ביאר דהוי כלאח"י, ומשום דאינו מדין שינוי, אלא דאי"ז כצורת המלאכה.

שיטת תוס'

(א) עי' תוס' ד"ה והתניא דהביאו בשם ר"ח דיש ג' דינים בבורר לאלתר ביד מותר לכתחילה, בקו"ת אסור, ובנו"כ חייב, אולם לא נתבאר האם ברירה ביד לאלתר שרי אף בפמ"א, וכן מה הדין באמ"פ לבו ביום.

(ב) ולכאור' יש להוכיח דס"ל לתוס' דאסור לבורר פמ"א לאלתר, דהא בתוס' ד"ה והתניא כתבו דסתמא מתני' דביצה משמע דאין חילוק בין לאלתר לבו ביום, וא"כ נמצא דדינא דב"ש דבורר אוכל מיירי אף בלא לתר, והרי מב"ש ביו"ט שמעי' לדידן בשבת, דלא שרי לבורר לאלתר רק אמ"פ, וכדעת ר"ח, [אולם עי' ריטב"א שם דטעמא דב"ש משום איסור מוקצה] ועי' מגן אבות דכתב דדעת תוס' כשי' ר"ח דבעי' ג' תנאים להיתר.

אולם מצינו בריטב"א ובפוסקים דנקטו להיפוך בדעת תוס' -

(ג) עי' בריטב"א דכתב דדעת תוס' דרב המנונא ואביי פליגי בתרתי, חדא בבורר ביד פמ"א לאלתר, לר"ה חייב, ולאביי שרי, ותו פליגי בבורר ביד אמ"פ לאח"ז לר"ה שרי, ולאביי חייב, ומשום דס"ל לתוס' דקו' אביי מידי אמ"פ קתני, היינו דע"כ הברייתא מיירי אף בפמ"א, וממילא ע"כ לפי אביי דינא דסיפא בבורר לאח"ז מיירי אף באמ"פ, ונמצא לדינא דלפי אין חילוק בין אמ"פ לפמ"א אלא העיקר תלוי אם ברר לאלתר או ברר ללאח"ז.

(ד) באג"ט סק"א אות ט"ז-י"ז ובבה"ל שי"ט ס"ד ד"ה מתוך כתבו דלאלתר שרי אפילו ביד פמ"א, וכן שרי ביד לאח"ז אמ"פ, ולפי"ז קו' אביי דמידי אמ"פ קתני מתפרש דהברייתא לא איירי כלל באמ"פ כיון דאינו דרך ברירה, ונמצא דלדינא בורר לאלתר שרי אף פמ"א, וה"ה דשרי לבורר אמ"פ לבו ביום - והביא לזה האג"ט ג' ראיות דזהו דעת תוס' -

(א) דבתוס' ד"ה מתקיף הק' על רש"י איך משני אביי דהברייתא מיירי בנו"כ הא קפריך מידי נו"כ קתני, ועי' מהרש"א דהק' דלרש"י לשי' הרי כל הברייתא מיירי בנו"כ ולא שייך להק' מידי נו"כ קתני, ותי' האג"ט דתוס' מפרשים קו' הגמ' דכלל לא איירי בנו"כ, ומשום דסתם ברירה אינה בנו"כ, וה"ה קו' אביי מידי אומ"פ קתני נמי היינו דלא איירי בכה"ג כיון דאינו דרך ברירה, וכיון דמוכח דלפי אביי הברייתא בפמ"א, ממילא באומ"פ שרי אף לאח"ז כדעת ר"ה, ובאמת דעי' ברמב"ן דהביא מיש מקשים על רש"י ב' קו' חדא איך יתכן דה"ה דפריך מידי נו"כ קתני, הא אדרבא דרך ברירה הוא בנו"כ, ועוד דא"כ איך מסיק הגמ' דברייתא מיירי בנו"כ הא דחו לה, ותי' הרמב"ן דלפי רש"י קו' הגמ' אינה משום דאי"ז דרך ברירה, אלא דלא נתפרש דזהו החילוק בין רישא לסיפא, ומבואר להדי' דזה היה כל נידון התוס' מהו כוונת קו' הגמ', וכן עי' בריטב"א דלמד דכוונת רש"י דדרך ברירה הוא אינו בכלי, והק' עליו דאדרבא דרך ברירה הוא בכלי ולא ביד..

אולם עדיין צ"ע דא"כ קשה עדיין קו' ב' דהמהרש"א דהא אף לפי מה דנקטו דקו' הגמ' מברייטא אחרת נמי תקשי מידי נ"ק קתני, והמהרש"א תי' עפ"י שיטתו דתוס' פי' דקו' הגמ' מחמת דלא משמע כן בלשון הברייטא, אבל לפי האג"ט צ"ע הא אין דרך ברירה בכך.

וע"כ צ"ל דס"ל לתוס' דרק לרש"י מתפרש דקו' הגמ' דאי"ז דרך ברירה והו"ל לתנא לפרושי, אבל תוס' ס"ל דקו' הגמ' דאם התנא בא לחלק בין נ"כ לקו"ת הו"ל למכתב הכי להדי', ולכך בתי' הגמ' דמיירי הברייטא רק בנו"כ ליכא לאקשוויי מידי נ"ק קתני, אולם עדיין יתכן דקו' הגמ' כדביאר בריטב"א מידי אמ"פ קתני, הא סתימת הברייטא משמע דמיירי בתרווייהו, וצ"ע בזה.

(ב) עוד הוכיח האג"ט מתוס' ד"ה היו דכתבו דאותו שאינו חפץ בו הוי פסולת, וע"ז תני התירא דלאלתר, אולם כבר נסתפק בבה"ל שיי"ט ס"ג ד"ה ומניח במוסגר בכוונתם, דיתכן דמיירי תוס' רק על לאח"ז.

(ג) בבה"ל ובאג"ט הוכיחו מהא דכתבו תוס' ד"ה ולא ידענא דע"כ בעובדא דרב ביבי מיירי לגבי בורר לאח"ז, דבורר לאלתר אמ"פ ליכא מאן דאסר, וא"כ בהכרח דסוגיית הגמ' בדינא דחזקי' נמי מיירי בבורר לאח"ז דאל"כ מאי פריך לימא קסבר אמ"פ הא לאלתר כו"ע מודו דשרי, וא"כ הרי בהכרח דאביי מיירי בפמ"א, ומ"מ שרי בבורר לאלתר, וראיתם תמוהה דיש לפרש כוונת הגמ' כפשוטו בלשון בתמי' דהא ודאי שרי, ואמאי אסר חזקי', וע"כ מוכח כן מהריטב"א דפי' ללא ידענא כתוס', ומ"מ פי' בדבר חזקיה דמיירי בלאלתר, וע"כ דרק לפי רב דימי דהיה לו צד דרב ביבי אוסר אמ"פ, הוקשה לתוס' דזה סותר את הברייטא, אבל אבל בחזקיה קו' הגמ' בלשון בתמיה, וצ"ע בכ"ז.

(ה) והנה נמצא דלפי הריטב"א האג"ט והבה"ל לאלתר שרי אף פמ"א ביד, אבל בכלי חייב, והנה אי נימא דשורש ההיתר של לאלתר מחמת דאינו כדרך הבוררין, דדרך בורר הוא לאוצר, הרי י"ל דאע"ג דשרי פמ"א, מ"מ בנו"כ דהדרך לבורר בהם לימים רבים אסור, ולא מהני מחשבתו לבורר לאלתר, כיון דזה צורת מעשה של ברירה לאוצר, משא"כ בפמ"א כיון דסו"ס הוא בורר לצורך אכילה, אי"ז כדרך הבוררין, ואי נימא דשורש ההיתר של לאלתר משום דאי"ז מעשה מלאכה, אלא צורת אכילה, צ"ל דהא דאסור בכלי, הוא משום דכיון דבכלים אלו הדרך לבורר לאוצר, הרי הדבר מתפרש דאינו עסוק באכילה, אלא בתיקון האוכל, ואין מחשבתו מועלת לבטל צורת הברירה לתיקון המאכל, אבל פמ"א ס"ל דאינו מפקיע את צורת תיקון האכילה, ואינו יכול לגרום דנחשב לתיקון המאכל.

(ו) ועוד נמצא לפי דבריהם דלפי תוס' הא דשרי ר"ה אמ"פ הוא גם לאח"ז, אולם עי' בהג"א דכתב להדי' כדברי תוס' דתלוי בברירת מרובה, ומ"מ כתב דלא שרי אלא לאלתר, ונמצא לפי דבריו דפמ"א במיעוט לאלתר חייב, וכן אמ"פ לאח"ז חייב, ולפי"ד ע"כ דאביי קאי על אמ"פ, וזה כדברי המגן אבות, ולדבריו נראה דשורש ההיתר בלאלתר משום דנחשב כחלק ממעשה אכילה, אואלם בעי' נמי שלא יהא בצורת משעה של תיקון המאכל, ולכך בעי' שיברור לאלתר, וכן שיברור אוכל מרובה מפסולת, ומה"ט בכלי חייב, כיון דאי"ז ברירה שלא כדרכו, ועדיין הוא בכלל מעשה תיקון המאכל.

שיטת הרמב"ן

(א) עי' ברמב"ן דביאר בדרך הא' דחילוק אביי בין לאלתר ללאח"ז קאי אקו"ת, דהא בנו"כ גם לאלתר אסור, וכדמוכח ממתני' דביצה, אולם ביד גם לאח"ז שרי, והנה לדעת רש"י נתבאר לעיל דלמסקנתהגמ' בדעת אביי הא דשרי ביד לאח"ז היינו דוקא באמ"פ, אבל בפמ"א לא מהני ברירה ביד, ומשום דלמסקנא לא ס"ל כר"י דיד הוא סיבה להיתר, וגם ביד הוי דרך ברירה, אל כל ההיתר משום דאין דרך לבורר אמ"פ, ואה"נ פמ"א לאח"ז חייב, וכמשמע ברש"י מתני' ע"ג א', אולם בדעת הרמב"ן צ"ע דהא בהמשך דבריו פליג על תוס' וסובר דתרווייהו דרך בורר נינהו, בין אמ"פ ובין פמ"א, ולא מסתבר דבתחילת דבריו לא

סבר הכי, ובהכרח צ"ל דהא דהתיר ביד לאח"ז הוא משום דיד הוא סיבה להיתר, דאין דרך ברירה ביד, וממילא שרי ביד אף פמ"א ואף לאח"ז, וכדס"ל לרש"י לדעת ר"י, וממילא ע"כ מוכח דאביי קאי על קו"ת דלאלתר שרי ולאח"ז חייב. (ב) עי' ברמב"ן דכתב עוד בזה דרב ירמ' ורב אשי פליגי אם יש בקו"ת חיוב או לא, ומיירי בב' מיני אוכלים, ומשום דהוק' לרמב"ן כיון דאביי ס"ל דקו"ת שרי לאלתר ולאח"ז חייב, איך יתכן דרב אשי דמתני פטור מיירי בקו"ת, וע"כ דמיירי בב' מיני אוכלין, ולכך אע"ג דשרי לאלתר, מ"מ מ"מ אסור מדרבנן, ורב ירמ' ס"ל דב' מינים דמי לאו"פ דלאח"ז חייב בקו"ת, וצ"ב מה החילוק לפי רב אשי בקו"ת בין ב' מיני אוכלין לאוכל ופסולת.

ונראה עפ"י"מ דביאר באגלי טל בורר סק"א אות י"ג בסברת רש"י בדרך הב' דאין מחשבה בעלמא דלאח"ז מפקיע צורת היתר דלאלתר, וא"כ י"ל דס"ל לרמב"ן דכ"ז שייך בב' מינים דכיון דאין הדרך לבוררם לאוצר, אעפ"י דחושב לבורר לאוצר, מ"מ צורת מעשה הברירה הוא לאלתר, אבל בנו"כ אסור כיון דהווי כלים דהדרך לבורר בהם לימים רבים, ולא מהני בהו מחשבה לאלתר, אלא נעשה כבורר לאוצר, אבל בקו"ת דהדרך לבורר בהם לאלתר, אין הברירה בהם נעשה כבורר לאוצר, אבל באוכל ופסולת דהדרך להפרידם לימים רבים, כל שדעתו לאח"ז נעשה כבורר לאוצר.

שיטת ר"ח הרמב"ם הרמב"ן והשו"ע

(א) הנה להל' קיי"ל דר"י ור"ה ואביי לא פליגי ובעי' לאלתר אמ"פ וביד, ויש לבורר יסוד האיסור דפמ"א, ועי' באג"ט סק"א אות ז' הערה ג' וסוף ס"ק י"ג וסק"ו אות ד' דהאריך לבאר דנחלקו הרמב"ן והר"ן, ונבאר הדברים בעזה"י, עי' ברמב"ן דחולק על תוס' דאינו תלוי ברוב ומיעוט וביאר "ולא מסתברא דגבי שבת לעולם אסור לבורר פסולת ולהניח אוכל, ואע"ג דתרוייהו דרך בורר נינהו בשבת בהתירא טרחינן באיסורא לא טרחינן, ומאן דטרח באיסורא ובירר הפסולת הו"ל כבורר לאוצר שהרי אין דעתו לאכול מה שבירר ולפיכך חייב" ומבואר דיסוד ההיתר של לאלתר דלא הוי מלאכה אלא עסק של אכילה, וכמו דביאר הרמב"ן דבאוכל שבפיו ליכא דין בורר כיון דזה חלק ממעשה האכילה, ואין זה בכלל צורת מלאכת בורר, אולם עי' בר"ן דכתב "ומדקאמר סתמא משמע אפילו לאלתר וטעמא משום דעיקר בורר היינו פסולת מתוך אוכל" והיינו דזהו עיקר דין בורר לבורר את הפסולת מתוך האוכל, כדי שיהא האוכל מתוקן, וליכא נפק"מ בגודל הטירחה, ורק באופן דבורר אמ"פ, כיון דאין המלאכה נעשית כעיקר צורתה, שייך לפרש דהמלאכה היא לתיקון האוכל, אבל כשנעשית כצורתה, אינו נידון כעסוק באכילה, אבל לפי הרמב"ן אין לאסור מחמת הא דמהות המלאכה הוא פמ"א.

ונפק"מ בגדר האיסור בנו"כ, דלפי הר"ן כיון דצורת ברירה לתיקון האוכל הוא בנו"כ, לא שייך בזה היתר דלאלתר, דכל עיקר דין היתר דלאלתר הוא רק באופן דאיכא חסרון בצורת הברירה, אבל באופן דהוא כעיקר מהות המלאכה להוציא פמ"א, או כעיקר צורת בני אדם הבוררים לתיקון בכלי לא מהני היתר דלאלתר, אבל לפי הרמב"ן דהאיסור בפמ"א אינו משום דכך הוא עיקר דרך הברירה, הרי ה"ה לגבי הא דאסרו בנו"כ אינו מחמת האי טעמא, אלא טעם האיסור משום דהדרך לבורר בכלי הוא כמות גדולה לימים רבים, ולא בוררים בנו"כ מעט אוכל לצורך אכילה, משו"ה נידון כה"ג כבורר לתיקון האוכל, ואינו נחשב לעסק של אכילה, ויש לחלק בזה, ועי' אג"ט מרקד ס"ק ה' אות ז'.

(ב) והנה המ"ב בהקדמה לסי' שיי"ט כתב "אין חל איסור בורר מן התורה כ"א באחד משלשה אופנים שאז דרך ברירה היא כן בחול. (א) אם בורר פסולת מן האוכל אפילו בורר בידו ודעתו לאכול מיד ג"כ חייב שזהו דרך ברירה בחול לבורר הפסולת מן האוכל. (ב) אם הוא בורר בכלי שדרך לבורר בה כגון בנפה וכברה חייב אפילו הוא בורר האוכל מן הפסולת ודעתו לאכול מיד שכן דרך הבורר בכלי פעמים הוא בורר האוכל מן הפסולת כגון שנקבי הכברה דקין והאוכל הוא גס ופעמים הוא להיפוך [ואם הוא בורר בכלי שאין דרך לבורר בה פטור אבל אסור וכדלקמיה]. (ג) אפילו אם הוא בורר אוכל מן הפסולת ובידו אך

שדעתו לאכול לאחר זמן חייב ואינו מותר לברור כ"א באופן שיזהר בכל ג' אופנים דהיינו שיברור האוכל מן הפסולת וגם שהברירה יהיה בידו ולא בכלי וגם שיהיה דעתו לאכול מיד שאז לאו דרך ברירה היא אלא דרך אכילה היא".

ומבואר ומבואר דהעתיק טעמו של הר"ן דהאיסור בפמ"א משום כיון דכך דרך הברירה בחול, ובנו"כ נמי ביאר דטעמא משום דזה הדרך בחול, וכן מבואר במג"א סק"א, אולם המ"ב הוסיף דהא דאסור בכלי אפילו אמ"פ משום דפעמים הדרך כך ופעמים הדרך כך, וצ"ב דהתינח אם ההיתר באמ"פ משום דאי"ז דרך ברירה, שפיר י"ל דטעם האיסור בכלי משום דבכלי שפיר הוי דרך ברירה גם אמ"פ, אבל הרי קיי"ל דאינו תלוי ברוב ומיעוט, וא"כ הרי אינו תלוי אלא בתכונת המלאכה, והיינו דאין היתר באמ"פ מחמת דאינו כעיקר צורת המלאכה, אלא דהוי דרך אכילה, אלא דפמ"א הוא סיבה לאסור, דהוי הפקעה מהמתיר של לאלתר, מחמת הא דהוי כצורת המלאכה, וא"כ בכלי דצורת המעשה הוא שלוקח כל התערובות ומניחה בכלי, ועי"ז נתבררו האוכל והפסולת זה מזה, הרי אין צורה דהוא נחשב טפי לעיקר בתכונת המלאכה, ואין שום סיבה לאסור, ורק כשהעושה כתכונת המלאכה האו סיבה האוסרת לפי הר"ן, אלא טעמא דאסור בכלי הוא משום דעיקר דרך ברירה הוא בכלי ולכך זה סיבה חיובית לאסור עליו, ולא הוצרך המ"ב להוסיף דפעמים כך ופעמים כך.

ועי' בבה"ל סו"ס שכ"א ד"ה לקלוף דכתב בשם המאמ"ר דהטעם דליכא אסור בורר בקילוף פירות, כיון דא"א בענין אחר, ולעולם דרך אכילתו הוא בסילוק הפסולת מהאוכל, וכן הביא שם בשעה"צ ס"ק צ"ט מהפמ"ג, ולכאור' כ"ז מובן לפי הרמב"ן דהאיסור בפמ"א משום דאינו עסק של אכילה, דבזה שפיר י"ל דכשא"א בענין אחר שפיר הוי צורה של אכילה, אבל לטעם הר"ן צ"ב דסו"ס כך הוא דרך בורר בקילוף, וע"כ מוכח כנ"ל דאי"צ שיהא סיוע שיהא שלא כדרך ברירה, אלא דכשעושה כעיקר דרך ברירה, כשיש לפניו אפשרות לברור שלא כדרך ברירה, זה גורם דחייל על המעשה צורת תיקון אוכל, ומפקיע את צורת האכילה, אבל בא"א בענין אחר שרי, ובבורר בכלי הרי אין לפניו דרך אחרת, ועי' שבה"ש בורר סק"ב דהביא כן מהקריית מלך רב, וע"ע בבה"ל ס"ד ד"ה מתוך אוכל דכתב עוד טעם להתיר קילוף משום דכל שמחובר לאוכל דרך ברייתו אין ע"ז שם פסולת, ונפק"מ לקליפה שלא כדרך ברייתו כגון בנקניק.

ג) והנה במג"א סי' ש"כ הביא מהעו"ש דמותר לסחוט סמוך לאכילה דהוי בורר אמ"פ לאלתר, והמג"א חלק עליו "ול"נ דלא דק דאטו מי שרי לעשות מלאכה כדי לאכול לאלתר וכ"כ הש"ג פ"ז דשבת אלא הטעם בבורר בידו לאכול לאלתר לא מקרי ברירה דהוי דרך אכילה וכן הטעם במחתך לאכול לאלתר כמ"ש סי' שכ"א סי"ב ע"ש בב"י ולהכי בקינוח ותמחוי אסור לברור אפי' לאכול לאלתר וכן פסולת מתוך האוכל אסור ומכ"ש דאסור לסחוט בוסר" ומבואר דיסוד ההיתר מחמת דמתעסק באכילה, ובכלי אסור משום דאי"ז דרך התעסקות באכילה וכן פמ"א אינו עסק באכילה, ולכך סחיטת פרי לשתיה אי"ז נחשב לתחילת השתיה, אלא יצירת המשקה, [ובנשמת אדם כתב דכוונת המג"א לאיסור דש, וצ"ע דלא שמע כן בסו"ד המג"א], אולם עי' במ"ב סק"כ דהביא דברי המג"א "והמ"א השיג על זה דהא דמותר שם משום שאין דרך ברירה באוכל מתוך פסולת משא"כ בזה דרך ברירתו הוא דאי אפשר בענין אחר" ומבואר דשינה לשונו של המג"א וביאר כדרך ביאורו בהקדמה וכשי' הר"ן, ועי"ז חידש דבסחטה כיון דליכא ב' אופנים הרי"ז אסור, אולם דבריו צ"ע דהא נתבאר מדברי הבה"ל והשע"צ סו"ס שכ"א דכשא"א בענין אחר שרי אף לברור פמ"א, ועכ"פ אי נימא דבעי' סיוע שיהא שלא כדרך ברירה והיינו דאין הגדר דכשבורר פמ"א הוא סיבה בחיוב לאסור, אלא אלא בעי' היתר בחיוב שיהא שלא כדרך, הרי הבורר בכלי אפי' אמ"פ אסור, כיון דאי"ז שלא כדרך, וא"ש לשונו בהקדמה, וצ"ע בכ"ז.

ד) ובהא דקו"ת אסור מדרבנן עי' בגר"ז דהוא גזירה אטו נו"כ, ומקורו מהרמב"ם פכ"א הי"ז, אולם עי' מ"ב סק"ב דהעתיק לשונו של רש"י דההיתר משום דהוי כלאח"י, ויל"ע דהא דכ"ז לרב יוסף דדרך ברירה בכלי, ובקו"ת הוי כלאח"י, אבל להל' דקיי"ל כאב"י דפמ"א ביד נמי חייב, וכל ההיתר הוא מה דבורר לאלתר, הרי כיון דקו"ת לא מסלק ההיתר דלאלתר מדאו',

ע"כ כדברי הגר"ז שהוא מחמת גזירה אטו נו"כ, ומה ענין הא דהוי כלאח"י להל', הרי הא דשרי מדאו' הוא מחמת ההיתר של לאלתר.

ואפ"ל ע"ד מה דנתבאר לעיל בדברי היש מקשין ברמב"ן דלעולם ברירה ביד הוי דרך ברירה טפי מקו"ת, אלא דלאחר שרי כיון דבורר אמ"פ שלא כעיקר דרך ברירה, והא דנו"כ חייב משום דחסר בו התנאי דאמ"פ, כיון דלעולם בכלי הדרך הוא להניח כל התערובות בתוכו ופעמים דבורר את האוכל ופעמים בורר את הפסולת, וממילא מעיקר הדין אף בקו"ת אסור, אלא דשרי משום דהוי כלאח"י, כיון הדרך בכלי הוא בנו"כ.

אלא דלפ"ז היה ראוי דמן הדין בורר בקו"ת לאח"ז או פמ"א נמי פטור, כיון דהוי כלאח"י, אולם עי' במ"ב סק"ט דפסק דקו"ת לאח"ז חייב, וכן לגבי פמ"א מבואר בבה"ל תק"י סעיף ב' ד"ה אם רוצה דחייב, ורק לענין יו"ט הוי שינוי ע"ש היטב, וע"כ דעיקר הפטור בקו"ת מחמת ההיתר של לאלתר, ואיסורו מחמת גזירה אטו נו"כ, וצ"ע ג.

ה) ובעיקר הדבר האם קו"ת פטור גם לאח"ז, עי' באג"ט בורר סק"א אות ב' דדייק כן מהרמב"ם פ"ח הי"ב, ועי' באג"ט מרקד סק"ה סוף את ו' בהערה דביאר דה"ה לגבי פמ"א וטעמא משום דהוי כלאח"י, ועי' תהל"ד ס"ק י"ז בזה.

והנה ברשב"א ובר"ן קל"ט ב' כתבו לגבי שימור היין דבעכורין לגמרי במשמרת חייב ובסודרין פטור, דהוי שינוי, [עי' משב"ז סק"ו], ובצלול דהרוב שותין כך שרי גם במשמרת, ועכור קצת דרק מיעוט שותים פטור אבל אסור, ובסינון שרי לכתחילה, כיון דהוי שינוי, והנה ברמב"ן בסוגיין כתב דמשמרת הוי כנו"כ, ואילו סודרין הוי כקו"ת, ויש להסתפק האם דברי הרשב"א דסודרין שרי משום שינוי, וגם בעכורים לגמרי פטור בסודרין כיון דהוי שינוי [וכמבואר בפמ"ג הנ"ל], האם מיירי בבורר לאלתר וס"ל דגם סודרין ראוי שיהא בו החומרא דכלי דלא מהני בו לאלתר, ולכך הוצרכו לטעמא דשינוי, או דמיירי בבורר לאח"ז ומ"מ בסודרין פטור אבל אסור, וגם לצד א' יהא מוכח דגם לאח"ז ליכא חיוב חטאת בסודרין, כיון דהוי שינוי וכלאח"י.

ועי' בפמ"ג משב"ז סק"ו דכתב לחדש דכל הנידון בברירת סודרין הוא רק בלאח"ז, דלאחר לעולם שרי, וקו"ת אסור רק משום החלפה, אבל סודרין לא מתחלף במשמרת, וע"ש דמה"ט גם בעכורין לגמרי ליכא בסודרין חיוב חטאת, ומבואר דנקט דמעיקר הדין קו"ת וסודרין שרי לאלתר, כמו ברירה ביד, אלא דאסרו אטו נו"כ, ובסודרין אטו משמרת לא גזרו, אבל לאח"ז דביד חייב, שפיר יש לאסור גם בסודרין, דלא גרע מיד, ולא בעי' לגזירה אטו משמרת, אלא דמ"מ פטור מדין שינוי וכדעת הרשב"א והר"ן, [ולא נתבאר מה הק' התהל"ד על הפמ"ג, ע"ש].

ומבואר מכ"ז דקו"ת לבו ביום פטור אע"ג דביד חייב, ועי' באג"ט מרקד סק"ד דדייק מהרמב"ם פכ"א הי"ז דלעולם המשמר בסודרין פטור וכדברי הפמ"ג הנ"ל, וביאר דהרמב"ם אזיל לשי' דבקו"ת גם לאח"ז פטור, אולם דייק מלשון הרשב"א דבעכור לגמרי דבמשמרת חייב חטאת, אה"נ גם בסודרין חייב, ורק בעכור קצת דבמשמרת ליכא חיוב, בזה מהני שינוי דסודרין להתיר לגמרי, וביאר דהרשב"א ס"ל כהפוסקים דבקו"ת לאח"ז חייב, ולכך בעכור לגמרי חייב גם בסודרין, והנה עכ"פ מבואר מדבריו דבקו"ת הוי שינוי טפי מביד, דביד אסור גם בעכור קצת, ומה"ט בעכור לגמרי חייב גם ביד, ובהכרח דקו"ת [סודרין] הוי שינוי טפי.

ודברי המ"ב דפסק דקו"ת לאח"ז או פמ"א חייב, [וכן הביא בתהל"ד מהצל"ח ביצה י"ד ב'], צ"ע מדברי הרשב"א והר"ן, אולם גם לדברי הראשונים יתכן דהא דאסור בקו"ת לאלתר הוא משום גזירה אטו נו"כ, וכדבאר הפמ"ג דמעיקר הדין שרי לאלתר גם בקו"ת, והא דקו"ת הוי שינוי, הוא מהא דבסודרין לעולם פטור.

ברירת ב' מיני אוכלין

שיטת רש"י

א) גמ' - היו לפניו ב' מיני אוכלין. עי' ברש"י דלא גרסי' שני מיני, אלא מיירי דהיה אוכל מעורב בפסולת, אולם בתוס' גרסו כן, ובארו דטעמא משום דכשבורר המין שרוצה לאכול נידון כבורר אוכל מתוך פסולת.

ועי' בריטב"א דביאר דרש"י מ"אן בגרסת תוס' משום דרב המנונא מוקי לה בבורר אוכל מתוך פסולת, ולא שייך לומר כן בב' מיני אוכלין, והיינו דס"ל לריטב"א דרש"י פליג על תוס' בעיקר הדבר וס"ל דכה"ג אינו נידון כאוכל ופסולת, ולא שייך דין ברירה דאומ"פ, אולם משמע דמ"מ אם יבורר ב' מיני אוכלין בכלי יהא חייב.

ב) אולם עי' פנ"י דנקט דלרש"י לא שייך כלל דיני ברירה בב' מיני אוכלין, אולם עי' במגן אבות למהר"ם בנעט דהוכיח מדברי רש"י לק' ק"מ א' ד"ה לפי דשייך ברירה בב' מיני אוכלין, ולהריטב"א א"ש כיון דמיירי התם לגבי בורר ביצה במסנת, דהיינו בורר בכלי.

ועי' בראש יוסף דביאר דבאמת לפי רש"י ????

ג) ועי' בה"ל ש"ט ס"ג ד"ה לאכול דהביא מהישעו"י דהק' מדוע כל בורר לא הוי מלאכה שאצל"ג, שהרי אינו צריך את הפסולת, ותי' דכיון דקודם שבירר הרי גם האוכל אינו מתוקן לאכילה, ממילא עיקר המלאכה הוא סילוק הפסולת המעורב באוכל, וכיון דתיקן את האוכל שפיר הוי מלאכה שצל"ג, וכתב דלפי"ז בב' מיני מאכל כיון דהמאכל היה ראוי לאכילה אף קודם דהפריד המאכל ה', אם הוא מוציא את המין שהוא רוצה לאכול הוי מלאכה שצריכה לגופה, אבל אם מוציא את המין שאינו רוצה לאכול הוי מלאכה שאצל"ג, וע"ש היטב בישוע"י דביאר דזהו באמת טעמו של רש"י דלא גרס ב' מיני.

וצ"ב על הישוע"י כיון דביאר דמהות מלאכת בורר הוא תיקון המאכל, הרי ודאי דכל דליכא תיקון אינו נחשב כלל לבורר, ואף לר"י דמחייב במלאכה שאצל"ג יהא מותר לבורר ב' מיני מאכל, ולכא' מוכרח דבאמת גם לדבריו מלאכת בורר הוא הפרדת המינים, ורק אי ליכא תיקון הוי מלאכה שאצל"ג, אלא דא"כ תקשי מה הק' מעיקרא דכל מוציא פסולת הוי מלאכה שאצל"ג, הרי מסתבר דלא בעי' שיצטרך את ב' המינים, אלא סגי במה דצריך בהפרדתו את א' מהמינים, וא"כ אף במוציא פסולת הוי צל"ג כיון דיש לו שימוש בהפרדת הפסולת דעי"ז יוכל להשתמש באוכל, ומוכח דנקט דהמלאכה אינה ההפרדה של המינים, אלא גוף המלאכה הוא הוצאת דבר מתוך דבר, ולכך אם הוא רוצה בו הוי צל"ג, ואם אינו רוצה בו הוי אצל"ג, אלא דא"כ תקשי מה תי' דסגי במה דיש תיקון במאכל, הרי אי"ז צורך בגוף המלאכה, דעיקר המלאכה הוא הוצאת דבר מתו"ד, והרי את מה שהוציא אינו צריך לו, וצ"ע בזה.

וע"ש בישוע"י דהביא דכבר עמד בזה הבעה"מ בדף ק"ו א' וכתב דבאמת יש מלאכות דחייב עליהו אעפ"י דהו מלאכה שאצל"ג, דומיא דזורה ובורר, דזורה המוץ מהגורן, ובורר הצורות מהכרי, ומשום דכך היה במשכן, וברמב"ן שם כתב דבאמת חשיב מלאכה שצל"ג, כיון דהעיקר הוא הנטילה, ע"ש בדבריו, וע"ש בישוע"י ש"כ סק"ה.

ד) ועי' בבה"ל דחלק על הישוע"י וסובר דגם בב' מינים שייך תיקון דכל מין מתיפה בברירת חבריו ממנו, ולכך בורר ב' מינים נמי הוי מלאכה שצל"ג במה דנוטל את המין שאינו רוצה לאכול, אולם עדיין מסתפק הבה"ל מה הדין באופן דמין א' מונח על מין ב' ומסלק המין הא' כדי להגיע למין הב', דכה"ג אינו תערובות ולא שייך לומר דמתיפה בסילוקו, וממילא בסילוק המין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה הוי מלאכה שאצל"ג, ועוד דן דשמא אף מדרבנן שרי כיון דאין ע"ז שם תערובות, ואינו נחשב לבורר, ועוד דן דאף אם חשיב תערובות, מ"מ רק בנוטל המין הא' כדי שיהא מוכן לו ללאח"ז חשיב בורר, אבל אם נוטלו כדי להגיע למין הב' שרי, דכיון דכל רצונו הוא רק להגיע למין שלמטה, אינו נחשב כלל לבורר, דומיא דצידת נחש להרמב"ם, ולא דמי לברירת פמ"א כיון דמיפה האוכל בברירתו, ע"ש בכל דבריו.

ומוכח מדבריו דנקט דמלאכת בורר ענינו הוא הפרדת המינים, ואף באופן דליכא תיקון נמי הוי בכלל מלאכת בורר, ולכך דן דאף באופן דליכא תיקון יתכן דהוי בורר, והוצרך לכמה סברות בזה, אבל אי נימא דעיקר המלאכה הוא התיקון, הרי ודאי דכל דליכא תיקון אינו בכלל מלאכת בורר, וכן מוכח מהא דנקט דאי נימא דאף במונחים זע"ז חשיבי תערובות, בנוטל את

המין העליון כדי להניחו ללאח"ז חייב, וקשה הרי המ"ב נקט דכה"ג דמונחים זע"ז ליכא תיקון כה"ג, ומדוע יהא חייב, וע"כ מוכח דס"ל דאף באופן דליכא תיקון באוכל נמי חשיב בורר, ומשום דעיקר המלאכה הוא הפרדת התערובות, וכל דיש לו צורך בעצם ההפרדה חשיב מלאכה, וצריכה לגופה, ולכך בבורר את מה שרוצה לאכול אף דאינו תיקון הוי מלאכה שצ"ל"ג, כיון דמשתמש במה שבורר, אבל בבורר את מה שאינו רוצה לאכול, אם יש לו תיקון במה שנשאר חשיב מלאכה שצ"ל"ג, אבל אם אין תיקון במה שנשאר לא הוי צ"ל"ג, או כיון דאינו רוצה במה דסילק לא הוי מלאכה כלל, אלא דצ"ב א"כ מה חילק הבה"ל דשאני ברירת פמ"א דאיכא תיקון דמתיפה האוכל בכך, ומה התיקון, הרי עיקר המלאכה הוא הפרדת התערובות, ואי נימא דהיכא דמוציא כדי לסלקו לא חשיב מלאכה, מה יועיל מה דיש לו תיקון באוכל שנשאר, וצ"ב.

(ד) והנה הפמ"ג הוכיח דשרי להניח שניהם ללאח"ז, מהא דמותר לסנן ביצה במסננת של חרדל משום דאי"ז אלא לגוון, אף דחלמון וחלבון הוו ב' מינים, וע"כ דכל הברירה בב' מינים הוא משום שהמין שאינו חפץ בו חשיב כפסולת, וכ"ז שייך רק באופן דחפץ במין א' לאכילה דמכח זה חשיב המין השני כפסולת, אבל בביצה שהחלמון והחלבון ראויים לאכילה ואינו חפץ בחלמון לאכילה, אלא הוא חפץ להפרידו כדי לגוון, לא סגי בזה כדי לחשוב החלבון כפסולת, וה"נ במברר ללאח"ז אי"ז ברירה.

ובבה"ל ד"ה היו דחה דהא דברירת החלמון מהחלבון אינה אסורה, כיון דאינו מתקנם לאכילה, ע"ש, וצ"ב הרי נתבאר דמוכח מהבה"ל הנ"ל דמלאכת ברירה שייך אף היכא דליכא תיקון, דכל שצריך למה שבירר חייב, וא"כ מה איכפ"ל דאינו מתקנו לאכילה, סו"ס כיון דצריך את ברירת החלמון מהחלבון כדי שיהא גוון בחרדל מהחלמון, הוי בורר, וצע"ג.

שיטת תוס' והרמב"ם

א[עי' בלשון תוס' דבארו דהא דשייך דין בורר בין ב' מיני אוכלין, משום דאוכל שאינו חפץ בו הוי פסולת, ובפשוטו משמע דכוונתם דכל עיקר דין בורר הוא רק בתערובות של אוכל ופסולת, ולכך הוצרכו לבאר דהמין שאינו רוצה בו נידון כפסולת. אולם עי' בריטב"א דמשמע מלשוננו דבאמת שייך דין ברירה גם בב' מיני אוכלין, אלא דהוקשה לו לישנא דרב המנונא דבורר אוכל מתוך פסולת, ולכך ביאר דמין שאינו רוצה בו נידון כפסולת, אבל לעיקר דין ברירה לא הוצרך להך טעמא.

ויסוד המחלוקת בזה הוא, בעיקר גדר מלאכת בורר, דלפי תוס' עיקר מלאכת בורר הוא תיקון האוכל המעורב, ולכך לא שייך מלאכת בורר רק באוכל המעורב בפסולת, דברירתו מן הפסולת מתקנתו, ולכך הוצרכו לבאר דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ בו, וע"י הברירה מתקן את האוכל מן הפסולת המעורב בו, אבל הריטב"א סובר דעיקר מלאכת בורר הוא ליטול דבר מן התערובת, וע"כ אף בב' מינים המעורבין שייך שם מלאכת בורר.

ועי' בראש יוסף דכתב דבאמת נחלקו בזה תוס' והרמב"ם, דלפי תוס' הוא רק מדין ברירת אוכל ופסולת, ולפי הרמב"ם פ"ח הי"ג אינו נידון כאוכל ופסולת, אלא דאסור מחמת דאסור לברור ב' מינים המעורבים, אולם מלשון הרמב"ם פ"ח הל' י"ג דייק הראש יוסף דשרי לברור ב' מינים לאלתר בכל גוונא.

ב[ומצינו בדברי הפמ"ג ג' נפק"מ לדינא בזה -

א) עי' פמ"ג שיי"ט משב"ז סק"ב דדן דיהא מותר לברור ב' מיני אוכלין להניח לאחר זמן דהי אוכל והי פסולת, ובבה"ל ס"ג ד"ה היו הק' דמלשון הרמב"ם משמע דהברירה הוא מה דמברר בין ב' המינים, וא"כ ק"ו ומה היכא שהניח מין אחד על מקומו שייך שם ברירה, כ"ש בלקח כל מין ומין וביררו לעצמו דיהא חייב, אולם עי' היטב בראש יוסף דמבואר מדבריו דבאמת כל דבריו בשיטת תוס' דהוא מדין אוכל ופסולת, ולכך שרי לברור תרוייהו ללאח"ז, כיון דתרוייהו חשיבי כאוכל, ולא שייך בזה איסור ברירה, אבל לפי הרמב"ם דהא דיש ברירה בב' מיני אוכלין, הוא משום דהפרדת מין מחבירו הוי בכלל מלאכת בורר, ודאי דאסור נמי לברור אותם ללאח"ז. ועי' אגלי טל בורר סעיף ט"ו אות ב' דהוכיחו מהתוספתא נהביא

הרמב"ן בדף קמ"ג ב' דאף ברוצה לאכול תרוייהו אסור, וחידש שם האג"ט דאף במברר ע"מ ליתן גם את המין הב' לאורחים נמי הוי בורר.

ב) עי' בפמ"ג שם דמסתפק האם בורר ב' מיני אוכלין לאכול שניהם לאלתר, שרי לבררן אף בנפה וכברה, או לא, ובבה"ל שי"ט ס"א ד"ה ובורר במוסגר תמה עליו כנ"ל מלשון הרמב"ם, ועי' בראש יוסף דכתב דבאמת ספק זה תלוי באמת בפלוגתת תוס' והרמב"ם דלפי תוס' שרי ולפי הרמב"ם אסור, [אולם עי' היטב בפרמ"ג דמבואר בדבריו דאעפ"י שדן להתיר לבורר ב' מיני אוכלין לאכלן לאח"ז, עדיין נסתפק האם בורר ב' מיני אוכלין לאכול שניהם לאלתר, מותר לבררן אף בנפה וכברה או לא, וצ"ב דכמו שנטה להתיר לבורר ב' מיני אוכלין לאח"ז, ה"נ בדין שיהא מותר לבורר שניהם לאלתר אף בכלי, אולם עי' בדבריו שם דדן שמא אף במין א' אסור לבורר גדולים מקטנים בנפה וכברה, וכן דן בזה בפמ"ג שם באש"א סק"ה, ופירש הטעם לאסור דאפשר דרך ברירה בכלי גורם החיוב דומיא הא דאוכל מתוך פסולת לאלתר מותר ואסור בכלי, וי"ל דמה"ט דן נמי דבורר ב' מינים לאכול שניהם לאלתר, אעפ"י דאינו אוכל ופסולת, מ"מ אסור לבוררו בכלי, דאף בב' מינים שייך ברירה בכלי אף בשאין בהן אוכל ופסולת, אולם זהו חידוש גדול דכלי גורם האיסור].

ג) עי' בראש יוסף דכתב דיש בזה נפק"מ לקולא, דלפי תוס' יהא הדין דכמו דמבואר בהמשך הסוגיא דאסור לבורר פמ"א, ה"נ אסור לבורר את המין שאינו רוצה לאכול כיון דנידון כפסולת, אולם לפי הרמב"ם שרי לבורר איזה שרוצה, ועי' בבה"ל שי"ט ס"ג דהביא מהרד"ע ומגילת ספר דנקטו כן בדעת הרמב"ם, ועי' בקרית ספר ובהגהות ראמ"ה דג"כ נקטו הכי בדעת הרמב"ם.

אולם עי' בפמ"ג משב"ז סק"ב דכתב לדייק מדברי תוס' דכתבו "שבורר אותו שאינו חפץ לאכול" דמבואר דזה האופן המותר לבורר, וא"כ מבואר דשרי לבורר אף אות מה שאינו רוצה לאכול, ויש לדון בראייתו דיתכן דס"ל לתוס' דלהל' שרי לבורר פמ"א לאלתר, וכמו דבאמת הוכיח בבה"ל ס"ד ד"ה מתוך אוכל מדבריהם ד"ה מתוך, ולכך שרי נמי הכא לבורר לאלתר.

ועי' בה"ל שי"ט ס"ג ד"ה ומניח השני במוסגר דמסתפק האם כוונת תוס' אפילו לאחר זמן או בלאלתר, ולכא' כוונתו להסתפק האם כוונת תוס' במה דכתבו "דבורר אותו שאינו חפץ לאכול" דזה אופן דאסור לבורר, וממילא אף לאלתר אסור, או דכוונתם דזהו אופן המותר דמבואר בברייתא דבורר ואוכל, ובזה גופא מחלק הברייתא בין בורר לאלתר לבורר לאח"ז, ולאלתר שרי לבורר אף מה דאינו רוצה, וסיים הבה"ל דזה באמת דלא כהרמב"ם דאסור לבורר פמ"א לאלתר.

וצ"ע איך יתכן דשרי לבורר בב' מינים גם את המין שאינו רוצה לאכול, הרי רב המנונא פירש דלא שרי לבורר רק אמ"פ, וא"כ מבואר להדי' דאסור לבורר את המין שאינו רוצה לאכול, כדין פמ"א, והרי כל המקור לחלק בין אמ"פ לפמ"א הוא מדברי רב המנונא וכמבואר בר"ן בשם הרא"ה, ואולי ס"ל כמו דהביא הר"ן מהר"ח דהמקור הוא מדינא דחזקיה, ע"ש, וצ"ב.

ג) והנה בשו"ע בס"ג פסק לדינא דב' מיני אוכלין, והוסיף הרמ"א "השני כדי" וביאר הראש יוסף דפליגי בפלוגתת הרמב"ם ותוס', והק' הראש יוסף דמדברי הרמב"ם משמע דאף לבו ביום אסור, ולא אמרי' הי אוכל והי פסולת, וכן משמע מלשון השו"ע, והק' דא"כ אמאי לא השיג הרמ"א אף על מה דכתב המחבר כלשון הרמב"ם, דהיה לרמ"א לחלוק דלבו ביום שרי כיון דהי אוכל והי פסולת, וכתב דצ"ל בדוחק דמש"כ המחבר לבו ביום היינו דבורר אחד לבו ביום ואחד למחר, דהוי נמי כבורר אמ"פ.

וצ"ע איך יתכן לומר דלפי תוס' שרי לבו ביום, הרי תוס' גרסו בברייתא ב' מיני אוכלין, ועלה קתני בברייתא דאם בירר חייב חטאת, ומוקי לה אביי בבורר לבו ביום, וא"כ אף לפי תוס' מבואר להדי' דבורר לבו ביום חייב, ובהכרח דלפי דבריו אף בתוס' מתבאר דכוונתם דבורר א' לבו ביום וא' למחר, ועי' היטב בפרמ"ג שם דכתב דבאמת מה"ט תוס' השמיטו לתיבת "עתה", כיון דאף לתוס' קשיא הא דלבו ביום חייב.

אולם באמת דמדברי המ"ב חזי' דנקט דבאמת ליכא פלוגתא בין תוס' להרמב"ם, וגם לפי תוס' ליכא נפק"מ אם רוצה לאכול השתא לתרוייהו או לא, כיון דהוי ברירה של מין ממין, ומה דנקטו להא דהוא אוכל ופסולת, היינו לחומרא דאם אינו רוצה את המין הב', ודאי דחשוב כפסולת ואסור, וכמבואר במ"ב ס"ק י"ב.

וי"ל עוד דבאמת לפי תוס' תרוייהו חשיבי גם כאוכל וגם כפסולת, ומשום דכל מין חשוב לגבי עצמו כאוכל ולגבי חבריו כפסולת, וממילא אין נפק"מ אם רוצה לאכול את תרוייהו או רק אחד מהם, ואף בבירור תרוייהו ללא ח"ו חשיב כלפי כל אחד בבירור אמ"פ ללא ח"ו, שהרי בזה גופא דבירורו שיהא מונח לבדו ללאחר שעה, עביד בו תיקון במה דהפרידו מחבירו.

בורר תורמוסין

גמ' - חזקיה אמר הבורר הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן חייב לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, שאני תורמוסים דשלקי ליה שבועא זימני ואי לא שקלי ליה מסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי. ומצינו כמה שיטות בראשונים בזה, ונבארם בעזה"י -

א] בלשון ראשון ביאר רש"י דמשום דשלקי לה ז"פ נעשה רך, ואי לא שקלי ל' מסרח, ולכך חשיב האוכל כפסולת, ומ"מ חשיב נמי לחומרא כאוכל, ולכך חייב על הוצאת התורמוסין.

ויש להסתפק האם כוונת רש"י דהנידון על הפרדתם מהקליפה, [כדביאר רש"י בע"א], והוסיף לבאר דלחומרא נידון כאוכל, דאל"כ היה יכול ליטול את התורמוסין, או דהנידון לברור חלק מהתורמוסין כמבואר בפ"ב דרש"י, וע"ז כתב דדנין לחומרא את התורמוסין שנשארו כאוכל, ולכך חשיב כמוציא פסולת מאוכל.

ובפשוטו נראה מלשון רש"י כצד א', אולם צ"ב הסברא בזה אמאי נידון כבורר פמ"א, הרי סו"ס הוא מוציא את האוכל מהקליפות.

ובספר אמת ליעקב להגר"י קמיניצקי ז"ל ביאר הסברא בזה, דגדר ברירה הוא תיקון המאכל, ולכך כשנוטל הפסולת הוא מתקן את עיקר המאכל בהא גופא דסילק את הפסולת ממנו, ומה"ט אמ"פ שרי כיון דאי"ז תיקון המאכל, אלא תיקון האכילה, אבל באופן דכ"ז שהאוכל מעורב עם הפסולת האוכל מתקלקל מהפסולת, נמצא דגם באופן דמסלק את האוכל הוא גם מתקן את גוף המאכל, ולכך נידון כאילו סילק את הפסולת מהאוכל, [וצ"ב קצת דא"כ לא היה רש"י צריך לבאר דלחומרא נידון כאוכל, דהא לעולם נידון כמוציא פמ"א], ועיקר הסברא מבואר נמי באג"ט ס"ק י"ד אות ד' ובגור אריה למהר"ל.

ב] ולשון ב' פירש רש"י דיש מינים דמתבשלים בג"פ ויש מינים שמתבשלים בז"פ, ובורר את המינים שעדיין לא מבושלים, והוסיף רש"י דאי לא שליק להו ושביק להו עם המבושלים לגמרי מסרח, וצ"ב כיון דביאר דמוציא את שאינם מבושלים כ"צ, שפיר נידון כמוציא פמ"א, ולמאי הוצרך להוסיף דאי לא שקיל להו מסרח, ותי' בספר אמת ליעקב כיון דודאי כוונת הבורר בהוצאת התורמוסין הוא בשביל בישולם עוד ד' פעמים, ונמצא דלפי כוונתו חשיב כאוכל, לכך הוסיף רש"י דכיון דבמציאות המין הוא פסולת, שהרי אם לא שקיל ליה מסרח, משו"ה הו"ל כפמ"א.

והנה בפשוטו היה נראה דלפי פ' ב' דרש"י בורר תורמוסין הוי כבורר לאח"ז, שהרי עדיין הוא צריך לבשלם עוד ד' פעמים, אולם הנה עי' בריטב"א דביאר כפי' ב' דרש"י, ומ"מ הביא בתוך דבריו דלשי' תוס' אביי וחזקיה פליגי דהא לפי אביי אם הוא בורר לאלתר שרי אף בבורר פמ"א, ואם הוא בורר ללאח"ז אסור אף באמ"פ, וצ"ע דהא מסתבר דלפי' ב' דרש"י חשיב כבורר ללאח"ז, וצ"ב.

ג] עוד הביא רש"י לפרש מרבינו הלוי דכשנוטלו נימוח בין אצבעותיו ונמאס, הלכך ההוא דשקיל הוי פסולת והנשאר הוי אוכל עד שיחזור ויטלנו, וצ"ב דהא מסתברא דבאופן דקודם הברירה לא היה פסולת, ורק מחמת הברירה נעשה פסולת, לא שייך דין בורר פמ"א, ועוד צ"ב איזה תיקון נעשה מחמת הברירה, ועוד צ"ב דהא כל התורמוסין שוין, ואין לו ענין להוציא חלק זה יותר מחלק זה, ומדוע נידון כלל כברירה, וצ"ע, ועי' אגלי טל מרקד סק"ה סוף אות ב'.

דן עי' ברמב"ם פ"ח משבת ה"ג ובשו"ע סי' שי"ט ס"ה דכתבו הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל. וביאר המ"ב ס"ק י"ט דכיון דלולי הפסולת התורמוס מר מאוד חשיב כפסולת, והפסולת דאינו מר כ"כ נחשב כאוכל.

(א) עי' בחי' הריטב"א דהביא דעת התוס' דלאביי מותר לברור לאלתר אף פמ"א, אולם הוסיף דע"כ חזקיה פליג על אביי, דהא לאכול לאלתר אפי' פסולת מתוך אוכל מותר, ולברור לאחר מכן אפי' אוכל מתוך פסולת אסור וחייב חטאת. אולם עי' בטור סימן שי"ט דכתב דשרי לברור לאלתר אף פמ"א, ואפ"ה הביא לדינא דתורמוסין דאסור לברור אפי' אוכל מתוך פסולת, ופירש הטעם דהוא משום דשלקי ליה ז' זימנין ואי לא שלקי ליה לאוכל הוה מסרח לכן חשיב כברירת פמ"א, וצ"ע דאף דברירת התורמוסין חשיב כברירת פסולת, הרי מותר לברור לאלתר אף פמ"א, ואם איירי שבורר לאכול לאחר זמן, הרי אף אמ"פ אסור לברור, ובדרישה שם ביאר דבתורמוסין האוכל מרובה על הפסולת, והא דאסור לברור הוא משום דאף התורמוסין חשיבי כפסולת, וכיון דאף היכא דרוב פסולת אסור לטלטל הכל, כ"ש כשכולו חשיב פסולת דאסור לברור ולטלטלו, ותמה רע"א דזה מספיק ליישב עיקר דברי הטור, אבל בישוב הסוגיא דאמרינן בתורמוסין חייב עדיין צ"ב דהא משום מוקצה ליכא חיוב.

(ב) ובפשוטו י"ל דס"ל לטור דאף דמותר לברור פמ"א לצורך לאלתר, כ"ז הוא כשבורר לצורך אכילת האוכל לאלתר, אבל כבורר לצורך אכילת הפסולת לאלתר אסור, ומשום דיסוד האיסור בבורר לאח"ז דנידון כמתקן את הדבר הנברר לאוצר, אבל כשבורר לצורך לאלתר, ואין ברירתו לצורך תיקון הדבר הנברר לאוצר, אי"ז בכלל מלאכת בורר, ולכן אעפ"י דשרי לברור פמ"א לצורך לאלתר, היינו רק משום דתיקון האוכל שע"י הברירה הוי לצורך לאלתר ואי"ז תיקון לאוצר, אך כל שהוא בורר הפסולת ע"מ לאכול לאח"ז, דנמצא דתיקון האוכל שע"י הברירה הוי לאוצר, לא מהני מה שהוא אוכל את הפסולת לאלתר, ולכן בבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן, כיון דדנין לשיריים כאוכל, והוא הרי אינו עומד לאוכלן לאלתר, שפיר אסור לברורו, אעפ"י דפמ"א שרי לברור לאלתר, ועי' היטב בחי' ר"מ קזיס בזה.

(ג) אולם עדיין צ"ע דאעפ"י דברירת התורמוסין מתקנת את האוכל לאוצר, מ"מ יש להתיר כיון דברירתו היא דרך אכילה, דמ"ש מהא דבב' מיני אוכלין מותר לברור את המין שרוצה לאכול עתה, אעפ"י דהוא מתקן את המין השני לאוצר, ובאמת האג"ט ס"ק ט"ו סוף אות ב' כתב מכח סוגיא דילן לאסור בזה, ופירש כן בד' הירושלמי, והוסיף עוד לאסור אף בגוונא שהוא רוצה לאכול את שניהם לאלתר, ע"ש, אך בד' הראשונים והפוסקים לא משמע כן, ועי' בהגהות ראמ"ה על תוס' שם, ואין תי' משמע בראשונים.

וי"ל דשאני ב' מינים דעיקר מעשה הברירה מתייחס להמין שרוצה לאכול עתה, והמין השני נתקן ממילא, משא"כ בבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן, כיון דהתורמוסין חשיבי לגבייהו כפמ"א, חזינן לברירתן כברירה לצורך תיקון הפסולת שלהן דחשיבא כאוכל לגבייהו, דברירת פסולת מתוך אוכל, לעולם מתפרש הברירה כתיקון האוכל, וכיון דברירתן הוי לצורך לאח"ז, חייב משום בורר.

(ד) ועי' בפמ"ג סימן שי"ט משב"ז סוף סק"ג דכתב "ואם הפסולת ראוי לאכול ע"י הדחק ורוצה עתה לברור הפסולת ולהניח הטוב אחר זמן, ודאי שרי לברור הפסולת שרוצה עתה לאכול" וצ"ע מ"ש מהא דאסור לברור תורמוסין מתוך פסולת שלהן, אעפ"י דרוצה לאכול התורמוסין לאלתר.

וי"ל דס"ל דכל שרוצה לאכול עתה את הפסולת, אינו נידון כפסולת, אלא נידון כמין א', ולכן מותר לברור את הפסולת שרוצה עתה לאכול, שהרי כל שרוצה לאוכלה עתה לא חשיב כלל כפסולת.

א) עי' באג"ט בורר ס"ק י"ד אות א' דתמה על דעת הרמב"ן דבורר פמ"א לאלתר חייב משום שאין דעתו לאכול מה שביור, והוי כבורר לאוצר, דא"כ מה לי דהתורמוסין חשיבי כפמ"א, הרי מ"מ כיון שבוררן ע"מ לאכלן לאלתר, הוי דרך אכילה שהרי נוטל מה שהוא רוצה לתת לפיו.

ב) ותי' באג"ט דמוכח מהכא דיסוד ההיתר דברירת אוכל מתוך פסולת לאלתר, הוא כמבואר בר"ח דאי"ז מלאכת מחשבת שאין כוונתו למלאכה אלא לאכילה, והיינו דכל דמטרת הברירה אינה לצורך תיקון אלא לצורך אכילה אי"ז מלאכת מחשבת, אבל כל שמטרת מעשה הברירה היא גם לצורך תיקון, הוי זה מלאכת מחשבת וחייב עלי', ולכך בבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהן לצורך תיקון שניהם חייב, אעפ"י שמטרת ברירת התורמוסין לצורך תיקון עצמן, לא חשיב כמלאכת מחשבת, אך כיון שברירתן היא גם לצורך תיקון הפסולת, וזה הרי אינו מעשה אכילה, הוי מלאכת מחשבת.

ג) ויל"ע דהנה בריטב"א כתב בביאור דברי ר"ה דחילק בין אמ"פ לפמ"א כסברת הרמב"ן, ואילו בסוגיין פירש כפי' ב' דרש"י וביאר דכל אחד מן המינין חשיב פסולת, המשובחים מפני שלא נתבשלו עדיין כל צרכם, והגרועים מפני גריעותם, וצ"ע מ"ט הוצרך להא דהתורמוסין חשיבי כפסולת לגבי הפסולת, והפסולת שלהן חשיב כפסולת לגבי התורמוסין, הא בלא"ה כיון דברירת התורמוסין מתקנת אף את הפסולת שלהן, ותיקון זה אינו מעשה אכילה, הו"ל ברירת התורמוסין מלאכת מחשבת.

ד) ונראה דס"ל לריטב"א דאילו לא היו התורמוסין חשובין כפסולת לגבי הפסולת שלהן, הוי חשיב דהתיקון של הברירה נעשה רק בתורמוסין, ותיקון הפסולת שלהן הוי ממילא, ולא הוי מלאכת מחשבת, ורק משום דהתורמוסין חשיבי כפסולת לגבי הפסולת שלהן, הוא דדנין למעשה הברירה כמעשה תיקון של הפסולת שלהן, והוי מלאכת מחשבת.

א) עי' בבה"ל סימן ש"ט ס"ד דמתיר לבורר עצם מן הבשר להניח הבשר לסעודה ג', ע"י שימצוץ כל עצם קצת בפה קודם שיזרקנו ואז אין שם בורר עליו, וידוע הקו' כיון דהעצם הויא פסולת והוי ברירת פמ"א, היה ראוי לאסור אף שמוצץ מהעצם לאלתר, שהרי ברירת הבשר היא לצורך לאח"ז, וכדחזי' בסוגיין דאעפ"י דאוכל את התורמוסין, מ"מ חשיב בורר, וכן ידוע הקו' על דברי המהרש"ם ריש סי' ש"ט דשרי לבורר פסולת הראוי' לבהמה לצורך אכילת הבהמה, ומ"ש מתורמוסין דלא מנהי הא דבורר את הפסולת ע"מ לאכול.

ב) ועי' בשולחן שלמה דתי' הגרשז"א ז"ל דשאני תורמוסין דאינו עומד לאכול את השיריים מיד אלא לאח"ז, והאחרונים מיירי באופן דעומד לתקן את השיריים לאלתר, ולפי"ז נמצא לדינא דבורר אוכל גמור מתוך פסולת שרי אף אם מניח את הפסולת לאח"ז, ובבורר פסולת חייב אף באופן דאוכל את השיריים לאלתר, ובבורר פסולת ע"מ לאכול את הפסולת לאלתר, תלוי האם מתקן את השיריים מיד או לאח"ז, וכנראה דהסברא בזה דכה"ג אינו דרך ברירה, אולם דרך אכילה נמי אינו, ולכך תלוי האם דעתו לאכול את השיריים לאלתר או לא.

ג) אולם לכאן זה נסתר מהא דהראשונים הוכיחו מסוגיין דליכא היתר דלאלתר בפמ"א, וצ"ע דליכא ראייה כלל, דבפמ"א הריעותא מחמת דלוקח את הפסולת לאוצר, ובתורמוסין הריעותא מחמת דאוכל את השיריים ללאח"ז, ואדרבא בתורמוסין אילו היה לוקח את הפסולת היה מותר, וצ"ע.

עוד יל"ע טובא על תי' שהרי לדעת הרמב"ם והשו"ע מיירי דהוא מר והקליפה ממתקן, והרי בפשוטו מיירי דליכא קלקול לקליפה, אם לא יוציא את התורמוס, וא"כ הרי בזה לא שייך לומר דחייב מחמת דתיקן את האוכל, דהא ליכא שום מעליותא בקליפה במה דהוציאו, וע"כ דחיובו על דהוציא את הפסולת, ואף דהוא אוכלו, מ"מ כיון דהוא חפצא של פסולת חייב מחמת דהוציא פמ"א, וקשה על האחרונים דהתירו להוציא את הפסולת לאכילה.

קל"ז ב'

מתני' - ר"א אומר תולין את המשמרת ביו"ט ונותנין לתלויה בשבת. עי' ברשב"א קל"ח א' ד"ה אבעיא להו דביאר דס"ל לר"א דכיון דאינו בורר בידים, אלא ממילא הוא דמשתמר שרי, וצ"ב מ"ש מהא דמבואר בדף צ"ה א' דלפי ר"א מחבץ חייב משום בורר, ופירש רש"י שם בפ"י בתרא דמחבץ היינו "עושה כמין כלי גמי, ונותן הקפוי בתוכו, ומי החלב שהן נסיובי נוטפין" והא הוי ממש דומיא דשימור, ועי' אגלי טל בורר ס"ק כ"ד אות ד', וע"ע מנחת שלמה תנינא סי' ל"א.

קל"ט ב'

א) מתני' - נותנין מים ע"ג השמרים בשביל שיצולו. עי' ברש"י דכתב דמיירי דהיו השמרים נתונים במשמרת מבעו"י, ועי' מ"ב שי"ט ס"ק ל"ג דביאר בשם הלבוש "והטעם שאין בנתינת מים משום בורר שהמים שהוא נותן צלולים הם ואין בהם דבר שצריך לבורר מהם", וצ"ב נהי דהמים היו ראויים לשתייה אבל מ"מ כשנותנם לתוך המסננת הם מתערבים בשמרים ושוב מתבררים מתוכם, ולכאור' הביאור בזה דכיון שעשה הכל בפעולה אחת דהיינו שנתן מים צלולים ובפעולה זו עצמה מתבררים וחוזרים להיות צלולים לא חשיב מעשה זה כמעשה ברירה.

ועי' חזו"א סי' נ"ג דלמד מכאן להתיר נתינת מסננת על הברז כדי לסנן את החול, דאעפ"י שלאחר שנתקבץ הרבה חול במסננת הרי המים מתערבים בחול [ואינם ראויים לשתייה באופן זה] וחוזרים ומתבררים, אין בזה איסור דומיא דנתינת מים על השמרים ע"ש.

ב) אולם עדיין צ"ב דמ"מ יהא איסור בורר דע"י המים יוצא נמי אף היין שבלוע בשמרים, ועי' בפמ"ג משבצות סק"י דעמד בזה, ועי' במגן אבות שכתב דכיון דגם המים יורדים עם היין לא מיקרי בורר, ואינו מובן דהרי מה שמעורב עם המים אין זה קלקול ונמצא שמתקנו במה שמוציאו מהשמרים, ועי' מנחת שלמה ח"ב עמ' צד' מש"כ בזה.

עוד יש לדון ליישב י"ל דהיין הבלוע נידון כעכור דאינו אלא איסור דרבנן, והוי קולא בדרבנן.

ג) ועי' בשיטה לר"ן דהביא מרבינו יונתן דפי' כוונת המשנה באופ"א דהמים קולטים את ריח היין שבלוע בשבמרים, ואח"כ מוציאים את המים, וקמ"ל דאי"ז דרך בורר.

גמ' - אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא. אולם במשנה מבואר דהתירו לסנן יין בסודרין ובכפיפה המצרית ועי' ברשב"א ובר"ן דבארו דיש בזה ג' דרגות - א) צלולין דמשתתי לרוב בני אדם בלא סינון דשרי אפילו במשמרת, ובזה מיירי זעירי. ב) עכורין קצת דרוב בני אדם מסנין, אולם ראויין לשתייה גם בלא סינון, ואסור מדרבנן רק במסננת, ומותר בסודר, וזהו דינא דמתני'. ג) עכורין לגמרי דאין ראויין לרוב בני אדם, אסור אף בסודר דהוי בורר גמור מדאו', [והנה ברשב"א מבואר דתלוי ממה הוא עכור, האם מקמחים או משמרים, אולם בר"ן מבואר דתלוי בשתיית האנשים, ומסתבר דהיינו הך דבשמרים לא משתתי כלל, ובקמחים רק רובא לא משתתי].

ועי' בב"י דדייק כן מדברי רש"י דכתב דמסננין את היין בסודרין מפני הקמחין, ומשום דבצלול שרי לגמרי, ובשמרים אסור אף בסודרין, אולם עי' בשיטה לר"ן דביאר דרש"י מיירי ביין צלול, אלא דקמ"ל דשרי בסודרין ולא חישינן לסחיטה.

אולם ברמב"ם פ"ח הי"ד כתב דמסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולים בסודרין, ומשמע דבמשמרת אסור, ועי' ב"י דביאר דדעת הרמב"ם דזעירי דקאמר משמרת לאו דוקא אלא כוונתו בסודר, אבל במשמרת לעולם אסור, כיון דבעכור איכא חיוב חטאת, ובמ"ב ס"ק מ"א ביאר דטעמא דהרמב"ם משום עובדא דחול.

ומבואר בדברי הרמב"ם ג' חידושים - א) שאסור לסנן צלולים במשמרת ובפשוטו הוא איסור דרבנן וכמ"ש הב"י. ב. שאסור לסנן עכורים במשמרת מדאו' [כן מתבאר ממה דגזרו סודרין אטו משמרת]. ג. שבסודר אסור רק מדרבנן אע"פ שיש כאן ברירה גמורה.

והנה טעם דין ב' עי' באג"ט [בורר ס"ק ???] דהטעם כמ"ש המ"מ להוכיח מהכא בדבריהם לחים חייב אף על מה שאינו פסולת גמור גם במין אחד, וטעם דין הג' כת' האג"ט [מרקד ס"ק ד'] דהרמב"ם לשיטתו דגם בבורר לאח"ז שביד חייב בקנון ותמחוי פטור משום שינוי וה"ה לסודרין, אלא שלפ"ז צ"ב אמאי לא ביאר הב"י דטעם האיסור בסודרין מדין קו"ת דפטור אבל אסור, והראשונים שהתירו עכור בסודרין ומבואר בדבריהם דגם במשמרת האיסור רק מדרבנן עי' באג"ט שם דסברתם דדינו כמין אחד שיש בו פסולת הראוי לאכול ע"י הדחק שאסור רק מדרבנן כדהוכיח המ"מ מקניבת ירק ואינם מחלקים בין דברים לחים ליבישים, וצ"ע דא"כ דכרי המ"מ הם רק לדעת הרמב"ם, והרי המג"א הזכיר דברי המ"מ בב' מקומות ולא הזכיר שתלוי בב' הדיעות שבסעיף י'.

א) גמ' - תרגמא זעירי בין הגתות שאנו. ועי' ברש"י דטעמא משום דליכא תיקון כיון דבלא"ה משתת, ועי' בגמ' לעיל ק"ט א' דמבואר דזהו נמי טעמו של זעירי דמותר לסנן את היין כיון דבלא"ה משתת, ועי' ברמ"א שי"ט ס"י דמותר לסנן יין או מים, אעפ"י שיש בו קסמין דקין, כיון דראוי לשתות בלא"ה, ומבואר בזה חידוש דאעפ"י דאין לקסמין שם מים, והוי הוצאת פמ"א, מ"מ כיון דבלא"ה משתת שרי.

ב) ובעיקר הדין דכשרוב העולם שותים בלא סינון שרי, עי' בתהל"ד ס"ק ט"ו דהק' מ"ש מב' מינים דמבואר בתוס' וברמב"ם דשייך בהו דין ברירה, אף דודאי מיירי גם באופן דהתערובות ראוייה לאכילה, ובשלמא ביין עכור י"ל דהטעם משום דהוי מין אחד, אבל במים וקמחים דהוי ב' מינים מה מועיל הא דאפשר לשתותו, ועי' בשש"כ פ"ג הערה קנ"ו דביאר הגרשז"א דההיתר משום שהקיסמים אינם חשובים לעצמם כלל, ולכן כיון שרוב בנ"א שותים היין עם הקיסמים הרי הן בטילין ליין וחשיבי כמין אחד ולא חשיב בורר.

ועי' באיל משולש ??? דהביא מהגרנ"ק דיש לחלק דשאני יין ומים, דליכא ביטול על המים מחמת הקסמין, אלא דחשיב דיש כאן מים דיש בהם קסמין, אולם גוף היין לא נשתנה כלל, משא"כ בב' מיני אוכלין הרי בזמן שמעורבים הרי אינם ראויים לאכילה אלא בצורה שהם מעורבים, וכשמפרידם הרי השתא הוי צורה מחודשת של אוכל, דאוכל כל מין בנפרד, ולכך חשיב בורר, וע"ע שולחן שלמה עמ' ??? .

ג) ועי' באג"ט מרקד סק"ה אות ב' ??? דהק' מ"ש ממרקד שחייב על הוצאת הפסולת אע"פ שהעני אוכל פיתו בעיסה בלוסה כמבואר בדף ע"ו ב', והביא מהלבוש דההיתר הוא שאפשר לשתותו בלא סינון שיכול לסנן המשקה בין שינוי בדרך שתיה, ולפ"ז ניחא קו' הנ"ל דאין הסברא של"ח פסולת בכה"ג משום דאפשר לשתות הפסולת ע"י הדחק, אלא ההיתר משום שיכול להגיע לתיקון זה בלא ברירה ע"י סינון, אולם עי' באג"ט הוכיח שם דלא כדבריו, וע"ש שביאר דההיתר משום שהשמרים א' עם היין וכיון שמקצת בנ"א שותים כך אינו פסולת.

אמר רב פפא לא ניהדק איניש צינייתא כו' משום דמיחזי כמשמרת. ועי' בר"ן דהטעם דאינו בורר גמור הוא משום שהרי עוברין בה השמרים ואעפ"כ אסור דדמי למשמרת כיון שהקשין והקסמין מעכבים מקצת מהפסולת, ולכאור' מבואר כאן כדברי הירושלמי שאין איסור בורר דאו' כשהוציא רק מקצת מן הפסולת [ועי' ביה"ל סי' שמ' שהעתיק דין הירו' להלכה לגבי מלקט מקצת שערות לבנות מן השחורות] ועי' רש"י שכת' שאין לך מסננת גדולה מזו והעתיק השו"ע לשון זה, והמג"א תמה דהרי בגמ' אמרו דמיחזי כמשמרת [ועי' מחה"ש ביאור קושיתו] ועי' במ"ב דגם השו"ע מודה שאין בזה

איסור תורה, [ובספר נחלת אליהו הביא בשם החזו"א שיש איסור דחצי שיעור בהוצאת מקצת מן הפסולת אמנם בדין זה מבואר שהוא רק דרבנן].

דבי ר"פ שאפו שיכרא ממנא למנא כו' האיכא ניצוצות כו' ומבואר דמותר להוציא היין מהפסולת אם נזהר כשמפסיק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות שאז מפסיק ומניחם עם השמרים, ועי' רש"י ור"ן שההיתר משום שבתחילת השפיכה אין הפסולת ניכר לאו ברור הוא וצ"ב טעם ההיתר, ועי' חזו"א [סי' נג'] שההיתר הוא משום שהיין העליון ל"ח כמעורב עם השמרים ורק היין הנמצא בתחתית החבית חשיב מעורב עם השמרים [וביאר בזה דברי הט"ז שהתיר להוציא הזבוב מן המשקה עם מעט משקה דה"ט משום שהמשקה שנשאר אין הזבוב מעורב בו כלל] והפמ"ג כת' (מש"ז סק"ג) דהיתר דין זה הוא משום שמשירי אוכל עם הפסולת ולא חשיב ברירה אלא אם ברור לגמרי כל האוכל מהפסולת עיי"ש. וכתב המג"א [סקט"ו] דהא דאסרו לשפוך לגמרי היא רק כשרוצה לשתות לאח"כ¹ אבל אם דעתו לשתות לאלתר שרי דחשיב ברירה ביד ואמ"פ, [ולכא' מבואר דס"ל דהמתברר הוא מה שיוצא מהתערובת ולא מה שנשאר בידו ולא כהגר"ז שהתיר לשפוך הזבוב מהכוס ומשום שהנשאר בידו הוא המתברר וחשיב אמ"פ ועי' אג"ט סק"ה אות י' שביאר דאין זה סתירה לדברי הגר"ז] [ועי' בשעה"צ ס"ק מ"ד שהביא דעת הח"א דאסור גם לאלתר].

(א) גמ' - ונותנין ביצה במסננת תני יעקב קרחא לפי שאין עושין אותה אלא לגוון. ועי' רש"י דביאר הלכך אידי ואידי אוכל הוא, ומבואר דכיון דהפרדת החלמון מהחלבון הוא רק בשביל לגוון, אינו נידון כבורר פמ"א, אלא כבור אוכל מאוכל, וצ"ב דסו"ס הרי יש לו שימוש מיוחד בחלמון למראה, ומדוע אין החלבון נידון כפסולת מחמת הא גופא דאינו יכול להשתמש בו לגוון.

(ב) ועי' בפמ"ג משב"ז ס"ק י"ב דהוכיח מסוגיין דמותר לברור ב' מינים לאח"כ, ומבואר דס"ל דחלבון וחלמון הוי ב' מינים, אלא דכל מה דאיכא דין ברור בב' מינים הוא רק משום דהמין שאינו רוצה נחשב לפסולת, אבל הכא כיון דאינו אלא לגוון לא חל על החלמון שם פסולת, וכנראה דסברתו דכין דתרווייהו הוו אוכלים, א"א שיחול דין פסולת על א' מהמינים, אלא ע"י תשימש של אכילה, דבאוכלים כל החשיבות שלהם נקבע לפי שימוש של אכילה, אבל שימוש שאינו של אכילה, אינו גורם דיחשב החלבון לפסולת, ולכך שימוש של לגוון אנו גרום דיהא החלבון כפסולת, וכיון דתרווייהו עדיין חשיבי אוכל שרי לברור דהי אוכל והי פסולת, וממילא ה"ה בבורר ב' מינים לאח"כ נמי שרי דהי אוכל והי פסולת.

(ג) ועי' בה"ל שי"ט ס"ג ד"ה היו דדחה ראיית הפמ"ג דכל שאינו רוצה לאכול את שניהם נמצא דליכא תיקון לאכילה, וצ"ב דלפי"ז משמע דתרווייהו חשיבי כפסולת, והרי ברש"י מבואר דהוו תרווייהו אוכל, ועוד צ"ב כיון דתרווייהו חשיבי כפסולת כיון דאינם עומדים לאכילה, הרי מסתברא דשימוש דלגוון יגרום דהחלמון יהא נחשב כאוכל, ואולי כוונת הבה"ל דודאי הוו תרווייהו אוכלים, אולם כיון דאינו אלא לגוון, נמצא דליכא תועלת בשימוש לאכילה, וכל דליכא שימוש לתועלת אכילה אינו נידון כתיקון באוכל, ולכך חשיב ברירה בלא תיקון ושרי.

(ד) אולם עי' היטב בדברי המג"א שי"ט ס"ק ט"ז דנקט דחלמון וחלבון הוי מין א', [ועי' פמ"ג א"א י"ט דהאריך לדון דתלוי אי אזלי בחר טעמא או בחר שמא], והק' דא"כ אמאי בעי' לטעמא דלגוון, תיפו"ל דהוי מין א', ותי' דהו"א דהחלמון נקרא פסולת מחמת דאינו ראוי לאכילה כך, ועי' בגר"ז סעיף כ"א כ"ב דביאר הסברא בזה דאם היה רוצה לאכול את החלמון שפיר דנין את החלבון לפסולת, שהרי הוא זורק את החלמון ביחד עם שאר הפסולת, והוי אסור מדרבנן דומיא דסינון חרדל, אולם כיון דאינו אלא לגוון, וגם תרווייהו הוו אוכל, אין החלבון נחשב לפסולת, ולכך בעי' לב' הטעמים גם להא דהוי מין א', וגם לטעמא דלגוון, ועי' בריטב"א דכן נראה מדבריו.

¹ ועי' מגן אבות ד' עד' שהקשה על שיטת רש"י שהתיר ביד אמ"פ לאחר זמן מהא דאסרו הכא לשפוך לגמרי [וכן ק' על שיטת התו' שס"ל הכי]

(א) בגמ' דף קל"ד א' פריך אביי מ"ש לסנן את החלמון ואסור לסנן את החרדל, ומשני דהתם לא מחזי כבורר, הכא מחזי כבורר, וכתבו בתוס' דלא דמי למשמרת דאיכא מ"ד דחייב משום בורר, דהכא הפסולת נמי ראוייה לאכילה. וצ"ב כיון דגם הפסולת ראוי לאכילה, א"כ בדין שלא יחשב כפסולת כלל, ומדוע מחזי כבורר, ואפ"ל כיון דאין הפסולת ראוייה רק ע"י הדחק מיחזי כבורר, וכמש"כ המ"מ פ"א משביתת עשור דכל שהפסולת אינה ראוייה אלא ע"י הדחק אסור לבררה מדרבנן.

(ב) ועי' בגר"ז סימן ש"ט סעיף כ"א דביאר דכיון שהוא משליך הסובין מיחזי כבורר אוכל מתוך פסולת, אולם ביאר בסעיף כ"ב דכ"ז הוא רק בשדרך להשליכה, ומשא"כ בבורר דברים שאין דרך להשליכן, אף דדעתו להשליכן, אינו מיחזי כבורר. אלא דא"כ צ"ע מ"ט הוצרך המ"מ לאסור בברירת עלים המעופשים משום דאינם ראויין אלא ע"י הדחק, תיפול"ל דודאי ברירתן היא ע"מ להשליכן, וא"כ מיחזי כברירת פסולת, אולם עי' בגר"ז דהוסיף דכ"ז הוא רק בשבורר דבר שאינו ראוי לאכילה בפנ"ע, דהסובין הנבררים מן החרדל אינם ראויין לאכילה בפנ"ע, [והא דליכא איסור בורר מדאורייתא, משום דקודם שהפירדן מן החרדל ה"ה ראויין לאכילה יחד עם החרדל], וע"כ לא חשיבי כפסולת, ולפ"ז ניחא, דע"כ עלים המעופשים שהן ראויין לאכילה בפנ"ע לא מיחזי כבורר, אלא משום שאינם ראויין לאכילה רק ע"י הדחק.

אולם עדיין צ"ע מ"ש מהא דשרי לסנן את היין במשמרת, אף שהפסולת הנבררת ממנו אינה ראוייה לאכילה ודרך להשליכה, ויש לחלק כיון שדרך לסנן החרדל מן הסובין, חשיב דלא מישתתי בהכי, וע"כ יש בזה משום ברירה מדרבנן, או יש לחלק דשאני יין שיש בו שמרים ומים שיש בהן קמחים, דכל דמשתתי בהכי חזינן להו כדבר א' ממש, וע"כ אין בו ברירה, משא"כ בברירת החרדל מן הסובין.

ועי' בתהל"ד סימן ש"ט סק"ז, שהביא מס' חמד משה שפירש דטעם האיסור בסינון חרדל מדרבנן הוא משום שאינו ראוי אלא ע"י הדחק, וע"כ הוי כפסולת מדרבנן וכד' המ"מ, והוא פירש דהטעם הוא משום דהוי דברים לחין ובזה יש בריר מדרבנן אף בשה"ז ראוי אף שלא ע"י הדחק, ושוב הביא ד' הגר"ז שטעם האיסור הוא משום שמשליך הפסולת, עיי"ש בכל דבריו.

(ג) אולם עיקר קו' הגמ' צ"ב כיון דפסולת של חרדל נמי ראוי לאכילה, ומה"ט אינו נידון לפסולת גמורה, הרי בע"כ דחשיב נמי כמין א', דאל"כ מה יועיל הא דראוי לאכילה ע"י הדחק, סו"ס הוא בורר בין המינים, והמין שרוצה הוי אוכל והב' פסולת, [ועי' להלן בדברי המ"מ סק"ה], ומ"מ אסור משום דהוי ברירת אמ"פ, וא"כ תקשי מאי פריך מביצה, הא שאני ביצה דבאמת הוי ב' מינים, וטעמא דשרי משום דהוי לגוון, וא"כ הרי מה"ט נמי אינו נידון דאיכא תערובת של פסולת, אלא תרוייהו כאוכל ומה זה ענין לחרדל.

אולם לדברי המ"א א"ש היטב דבאמת חלמון וחלבון הוו מין א', וס"ד דהגמ' כיון דאין החלמון ראוי כ"כ לאכילה, שפיר דמי לפסולת דחרדל, דס"ד דעיקר ההיתר בביצה דבמין א' שרי לברור כשאנו פסולת גמורה, וא"כ ה"ה בחרדל, וע"ז משני דבחרדל מחזי כבורר, כיון דרוצה לאכול את החרדל ואינו רוצה לאכול את הפסולת של החרדל, [אולם מדאו' כיון דראוי ע"י הדחק אינו נידון כפסולת], אבל בביצה דאינו אלא לגוון, לא מחזי כבורר, דכיון דתרוייהו ראויים לאכילה, מחזי כבורר אוכל מתוך אוכל.

אולם לפי הפמ"ג דחלבון וחלמון הוו ב' מינים עדיין קשה קו' הגמ' מ"ש חרדל מביצה, הרי שאני ביצה דכיון דהוי ב' מינים ע"כ בעי' לטעמא דלגוון כדי לבאר אמאי אינו נידון כפסולת, משא"כ בחרדל דהוי אוכל ופסולת, ובשלמא למ"א הרי בהכרח דחשיב החלבון כפסולת קצת, ולכך בעי' לטעמא דלגוון, וא"כ שפיר דמי לחרדל דהוי נמי פסולת במקצת, אבל אי נימא דהוי ב' מינים ליכא ראייה מהא דהוצרך לטעמא דלגוון דחשיב קצת כפסולת.

ד) הנה ברש"י פי' בתי' הגמ' דהתם לא מיחזי כבורר "שכולה יוצאת דרך המסנת ואין משתייר שם פסולת" ומשמע דהא דפריך דיהא אסור ליתן ביצה במסנת, לאו היינו משום שבורר החלמון מן החלבון, דזה כבר ידעינן שאי"ז ברירה משום שאינו עושה אלא לגוון, אלא דפריך דנתינת החלמון גופי' במסנת תהא אסורה משום דמיחזי כבורר, וע"ז הוא דמשני דכיון דכולו יוצא דרך המסנת ואין משתייר שם פסולת לא מיחזי כבורר.

והנה לפי"ז נמצא דלפי הס"ד דבעי לאסור בביצה משום דמיחזי כבורר, אעפ"י דכולה יוצאת דרך המסנת ולי"ב ברירה כלל, הרי ודאי דהוא משום דמסנת הוא כלי המיוחד לברירה, וע"כ אסור ליתן לתוכה אוכלין אף בשאינם נבררין בה, ולפי"ז מסתברא מילתא דגם לפ"מ דמשני דלא אסרו אלא בחרדל שבורר מן הסובין, נמי לי"ב איסורא אלא בשנותנו במסנת, אבל באמת שרי בכלי שאינו מיוחד לכך.

אולם עי' במ"ב סימן תק"י ס"ק י"ב דמבואר דיש בזה משום בורר מדרבנן גם בשאינו בורר במסנת שלו, והא דלא אסרינן אלא בשבורר במסנת שלו, הוא משום דביו"ט הותר לבורר שלא כדרכו.

א) מבואר בגמ' קט"ו א' דשרי קניבת ירק ביוה"כ מהמנחה ולמעלה, ופי' רש"י והרמב"ם דהיינו דמסיר העלים המעופשים, והק' הראשונים דא"כ הוי בורר, ולכך בארו דלא מיירי בחיתוך העלים.

אולם עי' מ"מ פ"א משביתת עשור ה"ג דיישב דלא מקרי בורר אלא בפסולת גמור, או בב' מינים, אבל הכא הוי מין א' ואין העלים האלו פסולת גמור, ואפשר דראויים לאכילה ע"י הדחק, והק' מ"ש ממשמר ומחבץ, ותי' דהתם מיירי בדברים לחים, [ולפי"ז ע"כ דאין הטעם בקסמין דבאופן דבלא"ה משתת, חשיבי כמין א', דהא בדברים לחים לא שייך לומר כן, וע"כ דכל דבלא"ה משתת איכא חסרון בתיקון].

ב) וצ"ב קו' ממחבץ הא ודאי דחלב וגבינה הוי ב' מינים דחלוקים בטעמים ובשמים, ומדוע חשיבי כמין א', וכן צ"ב דאין ושמרים נמי חלוקים בטעמים ובשמים, ולכא"ו מוכח מהמ"מ דס"ל דהטעם דליכא בורר במין א', אינו רק משום דאיכא חסרון בתוצאה של הברירה דאינו נחשב כתיקון, אלא דעיקר איסור ברירה הוא לבורר תערובת, וחלב וגבינה כיון דקודם התערובות חשיבי כמין א', דהכל הוי חלב, לא איכפ"ל דע"י הברירה נגרם תוצאה של ב' מינים חלב וגבינה, דדין ברירה הוא לבורר בין המינים, אולם ליכא איסור ליצור ב' מינים, דבעי' שם תערובות של ב' מינים לפני הברירה כדי שיחול עליו של מעשה בורר.

ג) ובעיקר תי' המ"מ דלחים שאני, עי' במחש"ש שי"ט סק"ה ובגר"ז סעיף כ"ה דבארו דכיון דהם לחים הם נבללים ומתערבים יפה, ונראה דכ"ז א"ש רק לפי הנ"ל דקו' המ"מ הוא דליכא מעשה ברירה כיון דלפני ההפרדה אין החלב מוגדרים כב' מינים, וע"ז תי' בדברים לחים שייך לדון דיש כאן ב' מינים שבלולים היטב, וחייב מחמת דע"י הברירה נוצר ב' דברים שונים לגמרי, אבל אי נימא דהחסרון במין א' מחמת דליכא תיקון גמור, תקשי מה מוסיף לנו דהוי דברים לחים, הא לא נתוסף כלל דגם אחרי הברירה הוי מין א', וע"כ דודאי אחרי שהפריד את החלב מהגבינה חשיבי החלב וגבינה לב' מינים, אלא דהק' המ"מ דליכא תערובות כ"ז שלא הפרידם, וליכא מעשה ברירה, וע"ז תירץ בדברים לחים דנים דמעורבים ב' מינים.

ד) ובעיקר יסוד דברי המ"מ דליכא ברירה בקניבת ירק כיון דאינו פסולת גמורה, בפשוטו נראה, דכ"ז הוא רק משום שהן מחוברין זל"ז, וע"כ כל שאי"ז פסולת גמור חזינן להו כחד, אך כל שאינם מחוברין זל"ז, לא גרע תערובות של עלים מעופשין ועלים טובים, מתערובות של בשר צלי ובשר מבושל דחשיבי כב' מינים, אולם עי' מ"ב שי"ט ס"ק ט"ו דכתב דתפוחים חמוצים שנאכלין ע"י הדחק ותפוחים מתוקים, אין בהן ברירה אלא מדרבנן דומיא דד' המ"מ, ומבואר דאף באופן דאינם מחוברין זל"ז כלל חשיבי כמין א', וכן עי' בבה"ל ס"ד סוף ד"ה חייב דכתב דמסתבר דעצם שיש בה מוח ל"ה מין א' עם הבשר, דומיא דבשר צלי ובשר מבושל דחשיבי ב' מינים, ולא חילק דעצם עדיפא משום שהיא מחוברת.

אלא דצ"ב במאי גרע עלים מעופשין ועלים טובים מבשר צלי ובשר מבושל, ואולי משום דדנים דהכל הוי מין א' של עלים שחלקו נתקלקל מעט.

ה) והנה יש לדון בהא דכתב המ"מ דאם נאכל ע"י הדחק ל"ה פסולת מה"ת, האם הוא רק במין א', אבל בב' מינים, אף אי נימא כד' הפמ"ג שאם רוצה לאכול שניהם לאח"ז שרי, מ"מ אם א' מהן נאכל רק ע"י הדחק יש בזה משום ברירה, או דגם בב' מינים אמרי' הכי.

ויש להוכיח מהא דבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהן חייב, פירש המ"ב סימן שי"ט סק"ט דהוא משום דהתורמוס מר מאד והפסולת אינו מר כ"כ, וע"כ חשיב התורמוס כפסולת מתוך אוכל, וצ"ב שהרי איירי שבורר התורמוס כדי לאכלו לאלתר, והיינו דראוי לאכילה ע"י הדחק, וא"כ מ"ט חייבין על ברירתו משום ברירת פסולת מתוך אוכל, הרי מה"ת לא חזינן ל' כלל כפסולת, ובע"כ דכל מה דפסולת הראוי ע"י הדחק לא חשיב כפסולת מה"ת, הוא רק במין א' דלא סגי בזה לחשבן כאוכל ופסולת, אך בב' מינים סגי בזה לדון לברירתו כברירת פסולת מתוך אוכל.